

บทที่ 2

ความเป็นมาทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการรวมธุรกิจ

การรวมธุรกิจนั้นเป็นอิกวิธีการหนึ่งที่จะทำให้ได้มาซึ่งอำนาจเหนือตลาดและจะนำไปสู่พฤติกรรมในการสร้างการค้าที่ไม่เป็นธรรมอีกรูปแบบหนึ่ง โดยการรวมธุรกิจนั้นเกิดขึ้นได้หลายรูปแบบ และมีเหตุจูงใจด้วยกันหลายประการ ดังนั้นในบทนี้ผู้เขียนจะได้กล่าวให้ทราบถึงความเป็นมา แนวคิดทฤษฎี รูปแบบการควบรวม มูลเหตุจูงใจ รวมทั้งผลดีและผลเสียของการควบรวมธุรกิจ เพื่อให้เกิดความเข้าใจในพื้นฐานของการควบรวมธุรกิจ

2.1 ความเป็นมาและทฤษฎี ที่เกี่ยวข้องกับการควบรวมธุรกิจ

การรวมธุรกิจถือเป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นตามปกติในระบบเศรษฐกิจ เนื่องจากหน่วยทางธุรกิจต่างๆ ต้องมีการปรับตัวตามสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ และสังคม การรวมธุรกิจเกิดจากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นการรวมเพื่อขยายธุรกิจ หรือรวมเพื่อร่วมอำนาจการบริหารจัดการสำหรับในหัวข้อนี้เป็นการนำเสนอ ประวัติและความเป็นมาของ การรวมธุรกิจ ทฤษฎีเกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพของบริษัทที่รวมธุรกิจ

2.1.1 ความเป็นมาของการควบรวมธุรกิจ

ในยุคของการเปิดการค้าเสรีและการลงทุน ส่งผลทำให้สังคม ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงในหลายๆ ด้าน เช่นเทคโนโลยีได้พัฒนาไปอย่างก้าวกระโดด การติดต่อสื่อสารมีดันทันที่ลดลง ตลาดสินค้าที่ได้พัฒนาและขยายตัวกว้างขึ้นจากตลาดในประเทศกลายเป็นตลาดระหว่างประเทศ และมีคู่แข่งในตลาดจำนวนเพิ่มขึ้นปัจจุบันที่เหล่านี้ย่อมส่งผลให้เกิดแรงกดดันทำให้ธุรกิจต้องเร่งปรับตัวให้พร้อมต่อการรับมือการแข่งขันที่จะเกิดขึ้น การควบรวมกิจการจึงเป็นกลยุทธ์ที่บริษัทหลายแห่งทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศนำมาใช้เป็นแนวทางในการขยายกิจการให้เติบโตได้อย่างรวดเร็วที่สุด¹

¹ กิญโญ คงคาฤทธิ์. (2555). ปัญหาทางกฎหมายในการควบรวมธุรกิจของไทย: ศึกษากรณีบริษัทจำกัดและบริษัทมหาชน์จำกัด. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 10.

การควบรวมกิจการมีรากฐานแน่วความคิดมาจากการระบบเศรษฐกิจเสรีนิยม ซึ่งระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมนี้เป็นระบบที่มีการแข่งขันอย่างแท้จริงในตลาดสินค้าและบริการปราศจากการที่รัฐเข้าไปแทรกแซงตลาดโดยเข้าควบคุมการดำเนินงานธุรกิจให้เป็นไปตามระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม และคำนึงความรับผิดชอบต่อสังคม รวมแนวความคิดที่เชื่อว่าการแข่งขันทางการค้าในระบบตลาดเสรีเป็นแรงผลักดันที่สำคัญให้ผู้ประกอบการตัดสินใจเองอย่างเสรีในการผลิตสินค้าหรือบริการเพื่อสนองความต้องการของผู้บริโภค ราคาสินค้าและบริการจะถูกกำหนดด้วยกลไกตลาด ผู้ประกอบการไม่มีอิทธิพลในการกำหนดราคาสินค้าหรือบริการโดยลำพัง ระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมนี้ ยังถือหลักการยอมรับธรรมาภิธรรมที่หรือความเป็นเจ้าของในทรัพย์สินหรือปัจจัยการผลิตของเอกชนโดยผู้เป็นเจ้าของจะมีเสรีในการเลือกประกอบธุรกิจหรือจัดการกับทรัพย์สินของตนเองได้ตามที่ต้องการอีกด้วย ดังนั้นจึงสามารถสรุปหลักการที่สำคัญของระบบเศรษฐกิจแบบเสรีได้ดังนี้

1) เป็นระบบที่กลไกทางด้านราคาหรือระบบตลาดเป็นตัวควบคุมกระบวนการทางเศรษฐกิจทุกส่วนให้เป็นไปอย่างถูกต้อง หรือก่อให้เกิดประสิทธิภาพตามความต้องการของประชาชนได้

2) ให้การยอมรับในเรื่องหลักกรรมสิทธิ์โดยผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือปัจจัยการผลิตย่อมมีอิสระที่จะใช้สอยประโยชน์จากทรัพย์สินของตนได้อย่างเต็มที่

3) ผู้เป็นเจ้าของทรัพย์สินหรือปัจจัยการผลิตมีเสรีภาพในการเลือกประกอบธุรกิจได้ตามที่ตนต้องการ

4) การแข่งขันถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่จะป้องกันการแสวงหากำไรที่เกินควรก็เนื่องจาก การที่ทุกคนมีเสรีภาพในการเข้าหรือออกจากระบบเศรษฐกิจ ในกรณีที่ผู้ผลิตรายหนึ่งรายใดหรือกลุ่มใดพยายามยามที่จะผูกขาดและรวมหัวกันขึ้นราคาสินค้าเพื่อหากำไรที่เกินปกติ ก็จะทำให้เกิดการลงใจให้ผู้ผลิตรายใหม่เข้ามาผลิตสินค้านั้น ทำให้สินค้าเพิ่มขึ้นซึ่งจะส่งผลให้ราคาสินค้าลดลง

เมื่อพิจารณาถึงหลักการของระบบเศรษฐกิจแบบเสรีนิยมหรือตลาดเสรีแล้ว จะพบว่า เป็นระบบที่เอื้อประโยชน์ให้ผู้ประกอบการสามารถหาผลประโยชน์ในทางธุรกิจได้อย่างเต็มที่ นอกจากนี้ ระบบตลาดเสรียังกระตุ้นให้นำเทคนิค กลยุทธ์ และเทคโนโลยีใหม่ๆ มาใช้มีการใช้ ทรัพยากร ซึ่งเป็นปัจจัยการผลิตอย่างมีคุณค่าและมีประสิทธิภาพสูงสุด ทำให้ระบบเศรษฐกิจ ก้าวหน้ายิ่งขึ้น การควบรวมกิจการเป็นกลยุทธ์ในการดำเนินธุรกิจอย่างหนึ่งในระบบตลาดเสรี เพื่อเป็นการสร้างอำนาจตลาดหรืออำนาจเหนือตลาด ทำให้มีความสามารถในการระดมทุนและการลงทุนเป็นการขยายกิจการ โดยการรวมตัวกันเพื่อแสวงหาผลประโยชน์ของตนและสร้างอาณาจักรทางธุรกิจ² โดยจะมีเป้าหมายในการควบรวมธุรกิจเพื่อให้มีประสิทธิภาพตามทฤษฎี

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 11-12.

เกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพของบริษัทที่ควบรวมธุรกิจ (Efficiency Theories) บริษัทหลายแห่ง ทั้งประเทศไทยและต่างประเทศค่างกันยอมรับว่าการโดยการควบรวมกิจการกับบริษัทอื่น (External Growth) มากกว่าที่จะปล่อยให้บริษัทค่อยๆ เจริญเติบโตจากกิจการภายในของบริษัทเอง (Internal Growth) มูลเหตุสูงในการควบรวมธุรกิจ ที่ต่างกันไป

2.1.2 ทฤษฎีเกี่ยวกับความมีประสิทธิภาพของบริษัทที่ควบรวมธุรกิจ (Efficiency Theories)

เป็นทฤษฎีที่วิเคราะห์ว่าเหตุใดบริษัทด้วยกัน โดยทฤษฎีนี้ มีแนวคิดว่า การที่ธุรกิจหนึ่งเข้ารวมกับอีกด้วยกันนั้นจะส่งผลให้ปูร์กิจที่ถูกควบรวมหรือของทั้งสองธุรกิจดีขึ้น เมื่อตลาดหลักทรัพย์ทราบว่าหรือสามารถคาดได้ว่าประสิทธิภาพในการดำเนินงานของธุรกิจทั้งสอง จะดีขึ้นภายหลังจากการรวมธุรกิจตลาดก็จะให้ราคาหุ้นของธุรกิจทั้งสองสูงกว่าราคาที่มีอยู่เดิม เป็นให้เกิดอัตราผลตอบแทนเกินปกติแก่ธุรกิจทั้งสอง ซึ่งสาเหตุที่ประสิทธิภาพในการดำเนินงาน ของธุรกิจดีขึ้นเนื่องมาจากการรวมธุรกิจที่มีประสิทธิภาพ³

1) การมีประสิทธิภาพในการบริหารงานที่แตกต่างกันระหว่างบริษัทผู้ควบรวมและบริษัทเป้าหมาย (Differential Managerial Efficiency) แนวความคิดนี้เชื่อว่ากลุ่มผู้บริหารของทุกบริษัท มีความมุ่งมั่นและตั้งใจที่จะบริหารธุรกิจให้ดีที่สุด แต่ความเป็นจริงแล้วบริหารงานได้มีประสิทธิภาพมากกว่า จะสามารถบริหารงานได้หลายๆ แห่งพร้อมๆ กันโดยไม่ทำให้ประสิทธิภาพของการทำงานลดน้อยลง เรียกว่าการใช้กลุ่มผู้บริหารที่มีความสามารถร่วมกัน (Managerial Synergy) อย่างไรก็ได้ การใช้ผู้บริหารกลุ่มเดียวกันก็มีข้อจำกัดที่จำนวนบริษัทบริหารต้องอยู่ในระดับหนึ่งเท่านั้น ไม่ควรมากเกินไปอันอาจทำให้บริหารงานไม่ทั่วถึงและก่อให้เกิดผลเสียแก่บริษัทได้

2) การบริหารงานที่ไม่มีประสิทธิภาพของกิจการเป้าหมาย (Inefficiency Management) แนวความคิดนี้เชื่อว่าผู้บริหารของกิจการหนึ่งไม่ได้ใช้ความรู้ความสามารถอย่างเพียงพอที่จะบริหารงาน ดังนั้น การรวมธุรกิจเข้ากับบริษัทที่มีผู้บริหารที่ทุ่มเทความรู้ความสามารถในการบริหารงาน จะทำให้สร้างผลกำไรได้มากขึ้น

3) ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างพลังหมุน (Synergy) ซึ่งมีหลักการคือ $1+1=3$ หมายความว่า บริษัทใหม่ที่เกิดจากการรวมธุรกิจนั้นย่อมดีกว่าผลรวมของบริษัทเดิมกล่าวคือเป็นการนำสิ่งที่เป็นจุดแข็งที่บริษัทผู้ควบรวมมีอยู่มาปรับปูร์งประสิทธิภาพในการดำเนินงานของบริษัทเป้าหมายให้ดีขึ้น หรือในทางกลับกัน เป็นการใช้ทรัพยากรุกคุกคามที่เป็นจุดแข็งของบริษัทเป้าหมายมาปรับปูร์ง

³ เสาวนียา คงชุม. (2546). วิเคราะห์ผลการควบรวมกิจการ บริษัทจดทะเบียนในตลาดหลักทรัพย์และตลาดมหาชน กรณีศึกษา บริษัทไทยไนท์เต็ค บรรลุผลลัพธ์ด้วยการซื้อกิจการ จำกัด (มหาชน). วิทยานิพนธ์บริหารธุรกิจ มหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 6.

จุดอ่อนของบริษัทผู้ควบรวม คือ นั้น บริษัทที่เข้มแข็งเข้ารวมธุรกิจกับบริษัทที่เข้มแข็ง หรือบริษัทที่อ่อนแอก่อนเข้ารวมธุรกิจกับบริษัทที่อ่อนแอกจะทำไม่ให้เกิด Synergy ทฤษฎีเกี่ยวกับการสร้างผลลัพธ์นี้ก็แบ่งออกเป็น การสร้างผลลัพธ์นี้ในการดำเนินงาน (Operating Synergy) และการสร้างผลลัพธ์ทางการเงิน (Financial Synergy) การสร้างผลลัพธ์ทางการดำเนินงาน แนวความคิดนี้เชื่อว่าการรวมตัวกันของบริษัททำให้ต้นทุนการดำเนินงานลดเนื่องจากขนาดของกิจการมีขนาดใหญ่ขึ้น ส่งผลให้เกิดการประหยัดเนื่องจากขนาดที่สามารถใช้กำลังการผลิตร่วมกันและยุบหน่วยงานที่ซ้ำซ้อนลงได้ หรือในกรณีที่รวมธุรกิจในแนวตั้ง (Vertical Integration) ทำให้ธุรกิจเป็นธุรกิจที่ควบรวมห้องการจัดหารัฐดิบ กระบวนการผลิตและระบบการจัดจำหน่าย (Distribution Channel) ส่งผลให้ลดค่าใช้จ่ายที่อาจเกิดขึ้นระหว่างกระบวนการต่างๆ ลง และการดำเนินธุรกิจมีประสิทธิภาพมากขึ้น (Economy of Scope) ส่วนการสร้างผลลัพธ์ทางการเงิน แนวความคิดนี้เชื่อว่าบริษัทที่ดำเนินธุรกิจส่วนใหญ่อยู่ในช่วงเสื่อมถอย อัตราการเจริญเติบโตของยอดขายลดลง แต่มีเงินสดสะสมเหลืออยู่มากจากผลกำไรที่เคยได้จากการซื้อขาย ที่กำลังเติบโตและช่วงที่เติบโตเต็มที่ โดยมักจะรวมธุรกิจกับบริษัทที่อยู่ในขั้นกำลังเจริญเติบโตเพื่อเป็นการลงทุนอีกทางหนึ่ง ส่วนในแง่ของบริษัทที่กำลังเติบโตเนื่องจากเป็นบริษัทเด็กที่ขาดแคลนเงินทุน บริษัทหันต่อการเงินทุนจำนวนมากเพื่อใช้ลงทุนให้สินค้าของตนติดตลาด จึงจำเป็นต้องหาเงินลงทุนจากแหล่งที่มีศักยภาพสูง การรวมธุรกิจกับบริษัทที่อยู่ในระยะเสื่อมถอยมีเงินสดส่วนเกินอยู่มากจึงทำให้บริษัทสามารถจัดหาเงินทุนหรือระดมเงินทุนมาเพื่อการพัฒนาได้โดยเดียดตันทุนที่ต่ำกว่าริชีเอ็น

4) ทฤษฎีเกี่ยวกับการกระจายลงทุนในธุรกิจ (Diversification) แนวคิดนี้เชื่อว่าการที่บริษัทลงทุนในธุรกิจหลายประเภท ทำให้พนักงานซึ่งเป็นทรัพยากรสำคัญประเภทหนึ่งของธุรกิจ (Human Resource) มีความมั่นใจว่าบริษัทไม่มีความเสี่ยงที่จะเลิกกิจการเนื่องจากขาดทุน เพราะมีธุรกิจที่บริษัทเป็นเจ้าของอยู่หลายประเภท ที่กระแสเงินจากธุรกิจอื่นๆ ดังกล่าวจะช่วยก้าวสู่สภาวะล่องทางการเงินของบริษัทได้หากธุรกิจประเภทใดประเภทหนึ่งขาดทุนจนต้องเลิกดำเนินธุรกิจประเภทนั้นไป⁴

2.1.3 มูลเหตุของในการควบรวมธุรกิจ

ปัจจุบันนี้ บริษัทหลายแห่งทั้งไทยและต่างประเทศต่างกันนิยมขยายกิจการ โดยการควบรวมกิจการกับบริษัทอื่น (External Growth) มากกว่าที่จะปล่อยให้บริษัทค่อยๆ เจริญเติบโตจากการกิจกรรมภายในบริษัท (Internal Growth)

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

ภายในของบริษัทเอง (Internal Growth) พ่อจะสรุปได้ว่าการควบรวมกิจการมักมาจากการเพิ่มมูลค่าของดังนี้⁵

1) การสร้างกำลังผลีกษาของกิจการ (Synergies) แรงจูงใจข้อนี้เน้นถึงการเพิ่มมูลค่าของกิจการหลังการควบรวมแล้ว ถ้าบริษัทที่เกิดจากการควบรวมกิจการมีมูลค่ารวมมากกว่าบริษัทเดิม ก่อนการควบรวมกิจการเข้าด้วยกัน ถือว่าเกิดการเพิ่มมูลค่า ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ถือหุ้นของบริษัท สองบริษัทเดิม โดยรวม ผลของการเพิ่มมูลค่าของกิจการนำไปสู่ประโยชน์หลายประการด้วยกัน ได้แก่

(1) ประโยชน์ในการดำเนินงานและการเงิน (Operation and Financial)

ทำให้บริษัทใหม่สามารถลดความซ้ำซ้อนในการดำเนินงานซึ่งนำไปสู่การประหยัดต่องาน (Economy of Scale) ในด้านต่างๆ เช่น การจัดการ การตลาด การผลิตหรือการบริการ และช่องทางการจัดจำหน่ายหรือช่องทางการให้บริการ

(2) ประโยชน์ทางการบริหารจัดการ (Administrative Economies)

บริษัทใหม่ภายหลังการควบรวมจะได้ประโยชน์จากการประหยัดค่าใช้จ่ายในการบริหาร โดยกลุ่มผู้บริหารชุดเดียวกันต่างคนต่างหน้าที่ที่ไม่ซ้ำซ้อนกัน

(3) การใช้ทรัพยากร่มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น (Increase Efficiency)

บริษัทที่ดำเนินการเป็นอิสระก่อนการควบรวมกิจการอาจมีการใช้ทรัพยากรอย่างไม่มีประสิทธิภาพ หลังจากควบรวมกิจการแล้วการใช้ทรัพยากรต่างๆ ของบริษัทร่วมกันก็จะมีประสิทธิภาพสูงขึ้น

(4) การเพิ่มอำนาจทางการตลาด (Increased Market Power)

จำนวนบริษัทที่อยู่ในธุรกิจเดียวกันภายหลังการควบรวมกิจการมีจำนวนน้อยลง ทำให้การแข่งขันลดลงน้อยลง และบริษัทที่เกิดจากการควบรวมกิจการมีขนาดใหญ่ขึ้นทำให้มีอำนาจต่อรองเพิ่มขึ้นทั้งในด้านของผู้ซื้อและผู้ขายวัสดุอุปกรณ์

2) การควบรวมกิจการส่งผลให้มีความสะควรดึงไว้ว่าการขยายกิจการจากภายในของบริษัทเอง เนื่องจากบริษัทสามารถเข้าไปถือหุ้นหรือถือกรรมสิทธิ์เหนือทรัพย์สินของบริษัทอื่น เช่น โรงงานเครื่องจักรและอุปกรณ์ตลอดจนการใช้สิทธิตามใบอนุญาตต่างๆ ในการของบริษัทอื่น ได้ทันที (ภายหลังการควบรวมกิจการบริษัทสำเร็จลง) รวมทั้งสามารถใช้สิทธิ เครื่องหมายการค้า เป็นต้น โดยไม่ต้องเสียเวลาและค่าใช้จ่ายในการสร้างสรรค์ขึ้นใหม่

⁵ กิติพงศ์ อุรพิพัฒนพงศ์ และคณะ. (2553). การควบรวมกิจการ: โอกาสของธุรกิจไทย (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. หน้า 10-14.

3) การควบรวมกิจการมีผลทำให้บริษัทมีขนาดใหญ่ขึ้น เป็นผลดีในด้านการลงทุน เพราะกิจการที่มีขนาดใหญ่ ย่อมมีเครดิตในการกู้ยืมเงินสูง เนื่องจากมีหลักทรัพย์ค้ำประกันมากขึ้น มีเงินทุนหมุนเวียนจำนวนมาก ก่อให้เกิดความคล่องตัวในการประกอบธุรกิจ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันกับคู่แข่งอื่นได้ เช่น การควบรวมของ EGV และ Major Cineplex

4) การควบรวมกิจการจะเป็นการแก้ไขปัญหาของแต่ละประเทศ อันอาจจะเกิดขึ้นในการปรับโครงสร้างหนี้ การปรับโครงสร้างกิจการ อาทิ บริษัท มิลเลนเนียม สตีล จำกัด (มหาชน) ซึ่งเกิดจากการควบรวมของกลุ่มบริษัท N.S Steel และกลุ่มบริษัทปูนซีเมนต์ไทยอันเนื่องมาจากการปรับโครงสร้างบริษัท

5) การควบรวมกิจการบริษัททำให้บริษัทมีกิจการที่หลากหลายมากขึ้น นับเป็นการกระจายความเสี่ยงที่ดี กล่าวคือ ถ้ากิจกรรมด้านใดประสบความล้มเหลว ก็ยังมีกิจกรรมด้านอื่นที่คงอยู่ ให้กิจการดำเนินอยู่ได้ ทำให้บริษัทมีความมั่งคงมากยิ่งขึ้น

6) การควบรวมกิจการจากบริษัททำให้บริษัทสามารถรวมบุคลากรที่มีความรู้ ความสามารถและคัดเลือกตัวผู้ช่วยงานในด้านต่างๆ มาอยู่ร่วมกัน เพราะบริษัทสามารถให้ผลประโยชน์ตอบแทนที่ดีกว่า และมีผลเป็นการกระตุ้นให้พนักงานเกิดขวัญและกำลังใจในการทำงาน ทำให้กิจการเจริญก้าวหน้า โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ทำให้บริษัทมีโอกาสมากขึ้นในการคัดเลือกผู้บริหารงานที่มีประสบการณ์เข้ามาปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้น

7) การควบรวมกิจการอาจเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางกฎหมายและนโยบาย กรณี เช่น การที่รัฐบาลเปิดโอกาสให้นำการต่างประเทศถือหุ้นขึ้นมากในสถาบันการเงินเมื่อเกิดวิกฤต เมื่อปี พ.ศ. 2540 เราจึงเห็นการซื้อกิจการของธนาคารต่างประเทศ ไม่ว่าจะเป็นกรณีธนาคารดีบีเอส ที่เข้ามาซื้อธนาคารไทยทัน จำกัด (มหาชน) ธนาคารสแตนดาร์ดcharter เทอร์คเข้ามาซื้อธนาคารกรุง นอกจากนี้ นโยบายของธนาคารแห่งประเทศไทยที่เปิดโอกาสให้มีสถาบันการเงินเพียงแห่งเดียว หรือนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการควบรวมบริษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทยกับสถาบันการเงินอื่นยังมีส่วนให้เกิดการควบรวมกิจการขึ้น

8) ผลกระทบในด้านภาษี (Tax Consideration) เช่น บริษัทที่มีกำไรสูงทำให้ต้องเสียภาษีในอัตราที่สูง อาจจะไปควบรวมกิจการกับบริษัทที่มีผลขาดทุนสะสม และได้ประโยชน์จากภาษีโดยผลขาดทุนนั้นสามารถนำมาเรียกคืนภาษีได้ทันที

9) การควบรวมกิจการยังถือเป็นการหาพันธมิตรทางธุรกิจเพื่อส่งเสริมและเกื้อหนุนกันในด้านต่างๆ ที่อีกบริษัทหนึ่งขาดความชำนาญหรือเครื่องไม้เครื่องมือที่ทันสมัย

2.1.4 หลักกฎหมายป้องกันการผูกขาดและการรวมธุรกิจ

เมื่อมีการควบรวมธุรกิจเกิดขึ้นจนเกิดการเปลี่ยนแปลงในตลาดซึ่งทำให้เกิดปัญหาด่างๆ ตามมาจึงจำเป็นต้องมีการควบคุมโดยการแทรกแซงจากรัฐ แนวความคิดที่ว่ารัฐนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปแทรกแซงตลาดในกรณีที่เกิดการผูกขาดนั้นได้เกิดมีคำตามขึ้นว่า วัตถุประสงค์ของรัฐในการแทรกแซงได้กระทำไปเพื่ออะไร ในปัจจุบันอาจกล่าวได้ว่า กฎหมายป้องกันการผูกขาดและการแข่งขันทางการค้าแยกออกได้เป็น 3 แนวทางใหญ่ๆ ดังนี้⁶

1) ระบบควบคุมโครงสร้าง (Structure control)

เป็นแนวทางที่ไม่ต้องการให้เกิดการผูกขาดในตลาดสินค้าและบริการ กล่าวคือ ถ้ามีการผูกขาดเกิดขึ้น โดยไม่สมเหตุสมผลหรือปราศจากเหตุอันควร ไม่ว่าจะเกิดจากการควบคุมกิจการ หรือประการอื่นใดย่อมถือว่าเป็นการไม่ชอบ และจะต้องทำลายอำนาจผูกขาดที่เกิดขึ้นนั้นให้หมดไป เพื่อป้องกันผลอันร้ายแรงอันเกิดจากการผูกขาดนั้น เหตุผลประการหนึ่งของการใช้วิธีการเช่นนี้ก็ เพราะเหตุว่า จะไม่อาจป้องกันไม่ให้เกิดความเสียหายจากการผูกขาด ได้เลยหากปรากฏว่าอำนาจการผูกขาดยังคงมีอยู่ในตลาด แนวทางนี้ถือว่าเป็นการควบคุมทางโครงสร้าง (Structure Control) เพื่อป้องกันการกระจุกตัวในตลาด (Market Concentration) มาตรการที่สำคัญที่ใช้ในการแก้ปัญหาการมีอำนาจผูกขาดขององค์กรธุรกิจใด คือ การยุบเสีย (Dissolution) หรือ การแตกองค์กรธุรกิจนั้น เป็นองค์กรธุรกิจย่อย (Divestiture) เพื่อให้เกิดการแข่งขันกัน ประเทศที่ใช้กฎหมายวิธีนี้คือ สหรัฐอเมริกา และประเทศไทย เป็นต้น

2) ระบบควบคุมพฤติกรรม (Conduct control)

เป็นแนวทางที่ไม่ห้ามไม่ให้มีการผูกขาด การผูกขาดที่เกิดขึ้นและคงอยู่ในตลาดไม่ถือว่า เป็นสิ่งที่ไม่ชอบแต่อย่างใด แต่จะควบคุมพฤติกรรมของผู้ผูกขาดไม่ให้ใช้อำนาจที่มีอยู่ในทางไม่ชอบ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อผู้อื่นที่อยู่ในตลาดหรือที่จะเข้ามาในตลาดอันเป็นผู้แข่งขันของตน หรือ ต่อลูกค้าของตน (Customers or suppliers) หรือต่อผู้บริโภค เป็นต้น แนวทางนี้เป็นการควบคุม ความประพฤติหรือพฤติกรรมของผู้ประกอบการที่มีอำนาจผูกขาด (Conduct Control) กล่าวคือ ถ้ามีการใช้อำนาจผูกขาดที่มีเป็นไปโดยไม่ชอบแล้วถือว่าเป็นความผิดได้ การใช้วิธีการนี้จะไม่ ก่อให้เกิดอุปสรรคต่อการปรับโครงสร้างของตลาด คือ เป็นการทำให้ตลาดเปิดให้ผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาแข่งขันกันได้ตลอดเวลา ซึ่งไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจแต่ อย่างไรประเทศที่ใช้กฎหมายวิธีนี้ คือ สาธารณรัฐเกาหลี

⁶ ศักดา ชนิตกุล. (2553). คำอธิบายและกรณีศึกษาพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: วิญญาณ. หน้า 62.

3) ระบบผสม (Structure and conduct control)

เป็นการตรวจสอบแนวทางมาใช้ร่วมกันในการควบคุมการผูกขาด ทั้งนี้เพราการที่จะใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียวหันไม่เพียงพอต่อการปกป้องการแข่งขันในตลาด ได้มีการนำแนวคิดของสำนักพัฒนิยมและกรอบการวิเคราะห์ S-C-P มาวิเคราะห์กฎหมายป้องกันการผูกขาด และการแข่งขันทางการค้าของประเทศที่คณะผู้บุกรุ่งใช้เป็นต้นแบบในการยกร่างพระราชบัญญัติ การแข่งขันทางการค้าจะเห็นว่า กฎหมายของสหรัฐอเมริกา และประเทศญี่ปุ่น จะควบคุมหั้งพฤติกรรม และโครงสร้างตลาด ส่วน กฎหมายของสาธารณรัฐเกาหลีจะควบคุมเฉพาะพฤติกรรมของผู้ประกอบการเพียงอย่างเดียวเท่านั้น เนื่องจากสาธารณรัฐเกาหลี ต้องส่งเสริมให้มีวิสาหกิจขนาดใหญ่มากของประเทศ (National Champion) ในอุตสาหกรรมสำคัญ เช่น อุตสาหกรรมรถยนต์ อุตสาหกรรมการต่อเรือ อุตสาหกรรมเครื่องใช้ไฟฟ้า อุตสาหกรรมเหล็กและเหล็กกล้า อุตสาหกรรมอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้สามารถแข่งขันกับบริษัทข้ามชาตินานาชาติ ใหญ่ของประเทศอุตสาหกรรมตะวันตกได้

ในกรณีของประเทศไทยนั้น เกิดจากการประนีประนอมในขั้นตอนของการบูรณาการ (Legislative Process) ในชั้นกรรมการข้อมูลสาธารณะและเกิดประเด็นขึ้นมาว่าจะมีการบังคับใช้บทบัญญัติเกี่ยวกับการควบคุมโครงสร้างอย่างจริงจังเพียงใดในอนาคต เนื่องจากคณะผู้บุกรุ่ง ไม่ได้มีความประสงค์ที่จะใช้แนวทางการควบคุมโครงสร้างเลย แต่จำเป็นต้องยอมประนีประนอมโดยเพิ่มเติมมาตรา 30⁷ เข้าไป เพื่อให้ร่างกฎหมายผ่านสภานิติบัญญัติออกมานับถ้วนใช้⁸ และจากการศึกษาพบว่า ประเทศในอาเซียนนั้นก็ได้มีการพัฒนากฎหมายแข่งขันทางการค้า ให้อยู่ภายใต้กรอบนโยบายและกฎหมายแข่งขันทางการค้าของอาเซียน (Competition Policy and Law in ASEAN) ด้วย

2.1.5 กรอบนโยบายและกฎหมายแข่งขันทางการค้าของอาเซียน (Competition Policy and Law in ASEAN)

โดยทั่วไปแล้ว บทบัญญัติกฎหมายการแข่งขันทางการค้าทั้งที่เป็นสาระและขั้นตอนการบังคับใช้กฎหมายตามกฎหมายแม่นบท ซึ่งเรียกว่า “กฎหมายการแข่งขันทางการค้า” และรายละเอียดของการนำกฎหมายไปบังคับใช้จะบัญญัติไว้ในกฎหมายลำดับรองและกำหนดเป็นมาตรการ

⁷ พระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542. มาตรา 30 ให้คณะกรรมการมีอำนาจสั่งเป็นหนังสือให้ผู้ประกอบธุรกิจซึ่งมีอำนาจหน៌อตลาดที่มีส่วนแบ่งตลาดเกินกว่าร้อยละเจ็ดสิบห้า ระจับ หยุด หรือเบลี่ยนแปลงการมีส่วนแบ่งตลาด ในการนี้ คณะกรรมการอาจกำหนดหลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไข และระยะเวลา ในการปฏิบัติ ไว้ด้วยก็ได้.

⁸ ศักดา ชนิคุล. อ้างแล้ว. หน้า 64.

ภายใต้กฎหมายเม่นท เช่น แนวปฏิบัติและมาตรการอื่นๆ ที่ไม่บังคับให้ต้องปฏิบัติตามกฎหมาย การแข่งขันทางการค้าจะมีบทบัญญัติให้จัดตั้งหน่วยงาน “องค์กรกำกับการแข่งขัน” ขึ้น ซึ่งรับผิดชอบในการบังคับใช้กฎหมาย โดยมีหน้าที่หลัก คือ การตรวจสอบและวินิจฉัยคดีต่างๆ และกำหนดบทลงโทษกรณีที่มีการฝ่าฝืนกฎหมาย ซึ่งระบบกฎหมายบางระบบนั้นการวินิจฉัยคดีอาจเป็นหน้าที่ของศาลหรือองค์กรอื่น นอกจากนี้ องค์กรกำกับการแข่งขันอาจมีหน้าที่ให้คำแนะนำ แก่รัฐบาลและฝ่ายปกครองในเรื่องที่เกี่ยวกับการแข่งขัน รวมทั้งดำเนินการรณรงค์ให้ภาคธุรกิจและภาคสังคมปฏิบัติตามกฎหมายซึ่งการดำเนินการเหล่านี้ขึ้นอยู่กับกฎหมายภายในของแต่ละประเทศ ทั้งนี้ ประเทศที่ยังไม่ได้มีการจัดทำกฎหมายการแข่งขันทางการค้าก็จะยังไม่มีการจัดตั้งองค์กร กำกับการแข่งขัน ดังนั้นการกำกับพุทธิกรรมจำกัดการแข่งขันซึ่งเกิดขึ้นในตลาดจะถูกกำกับโดยกฎหมายเพ่งหรือกฎหมายอาญา ประเทศไทยสมาชิกอาเซียนบางประเทศกำกับการแข่งขันในอุตสาหกรรมหรือภาคธุรกิจบางประเภทโดยกฎหมายกำกับธุรกิจเฉพาะซึ่งจะมีการตั้ง “องค์กรเฉพาะ” (“องค์กรกำกับธุรกิจเฉพาะ”) เป็นผู้มีอำนาจบังคับใช้กฎหมายกำกับธุรกิจเฉพาะนั้นๆ ซึ่งบางครั้ง อาจรวมรวมถึงกฎหมายการแข่งขันทางการค้าด้วย โดยกฎหมายการแข่งขันทางการค้ากลุ่มประเทศ สมาชิกอาเซียนนั้นวางหลักเกณฑ์ในการบังคับใช้⁹ (ASEN Regional Guidelines on Competition Policy) ไว้ดังนี้

1) การกำหนดใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้า กฎหมายการแข่งขันทางการค้า ใช้บังคับกับผู้ประกอบการในตลาด เช่น ผู้ประกอบธุรกิจ (บุคคลหรือกลุ่มบุคคล) ซึ่งเกี่ยวข้องกับ กิจกรรมทางเศรษฐกิจ เช่นการซื้อหรือการขายสินค้า/บริการและโดยทั่วไปแล้ว การบังคับใช้ กฎหมายจะไม่มีความแตกต่างระหว่างรัฐวิสาหกิจหรือธุรกิจของเอกชนซึ่งดำเนินกิจกรรมทาง เศรษฐกิจ

อย่างไรก็ตาม กฎหมายภายในของประเทศไทยสมาชิกอาเซียนจะต้องระบุขอบเขตที่ชัดเจน ในการบังคับใช้กฎหมาย ซึ่งประเทศไทยสมาชิกอาเซียนอาจกำหนดข้อยกเว้นในการบังคับใช้กฎหมาย บางมาตรain เรื่องไดเรื่องหนึ่งก็ได เช่น บริษัทที่ให้บริการสาธารณูปโภค วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม (SMEs) ฯลฯ) หรือการประกอบธุรกิจในบางสาขา ที่มีความอ่อนไหว หรือมีการดำเนินการโดยเฉพาะ กรณี เช่น อุตสาหกรรมป้องกันประเทศ

การควบรวมธุรกิจที่จำกัดการแข่งขัน (Anticompetitive mergers) โดยทั่วไป การควบรวม ธุรกิจ หมายถึง กิจกรรมต่อไปนี้ การควบรวมกิจการ การเข้าซื้อกิจการ การร่วมทุน ซึ่งการร่วมทุน ไม่ได้ถือเป็นการควบรวมกิจการเสมอไป โดยหลักการแล้ว การควบรวมธุรกิจเป็นธุกรรมที่สามารถ

⁹ สำนักเลขานุการอาเซียน. (2556). คู่มือนักธุรกิจว่าด้วยนโยบายและกฎหมายแข่งขันทางการค้าของอาเซียน สำหรับนักธุรกิจ (พิมพ์ครั้งที่ 3). จากรัฐ: สำนักเลขานุการอาเซียน. หน้า 6.

ดำเนินการได้ตามกฎหมาย อย่างไรก็ตาม กฎหมายอาจบัญญัติเป็นข้อห้ามกระทำในกรณีที่การควบรวมธุรกิจนั้น นำไปสู่การจำกัดการแข่งขันทางการค้า ซึ่งกฏหมายจะพิจารณา “ผลของการควบรวมธุรกิจทำให้เกิด การลดการแข่งขันอย่างมีนัยสำคัญ” หรือหลักการที่คล้ายคลึงกันนี้ การควบรวมธุรกิจที่กฏหมายห้ามกระทำจะต้องได้รับการพิจารณาอนุญาตจากองค์กรกับการแข่งขันหรือองค์กรที่มีอำนาจบริหารกฏหมายโดยกำหนดให้มีระบบการแจ้งการควบรวมธุรกิจ ซึ่งอาจเป็นระบบการแจ้งโดยกฏหมายบังคับ หรือการแจ้งโดยสมควร ใจ ซึ่งกฏหมายจะกำหนดเกณฑ์การแจ้งสำหรับคำขอเพื่อควบรวมธุรกิจ โดยระบุว่า (1) ธุรกรรมใดจะต้องยื่นคำร้อง (2) จำนวนส่วนแบ่งการตลาด/ยอดเงินขาย สำหรับกรณีการควบรวมธุรกิจที่กฏหมายกำหนดให้ต้องได้รับอนุญาตก่อนดำเนินการ แต่ไม่ได้มีการยื่นคำร้องขออนุญาตก่อน จะนำไปสู่การบังคับใช้บังคับไทย ทั้งนี้ การควบรวมธุรกิจจะไม่สามารถดำเนินการได้หากมีการกำหนดเงื่อนไขใดๆ ให้ดำเนินการก่อนการควบรวมธุรกิจ¹⁰

2) กระบวนการและขั้นตอนการบังคับใช้ทางกฏหมาย ซึ่งส่วนใหญ่กฏหมายการแข่งขันทางการค้าจะบัญญัติข้อบังคับ ขั้นตอน โดยเฉพาะเพื่อการบังคับใช้กฏหมาย ซึ่งองค์กรกำกับการแข่งขันจะเริ่มการพิจารณาตรวจสอบเรื่องเมื่อมีคำร้องทุกช่องทางน้ำที่ตรวจสอบ สำหรับกรณีการตกลงร่วมกันซึ่งได้รับการยกเว้น หรือการควบรวมธุรกิจที่ต้องขออนุญาตนั้น การพิจารณาตรวจสอบจะเริ่มเมื่อมีการยื่นคำร้องของผู้ที่เกี่ยวข้องในการทำธุรกรรมนั้นา

การได้ส่วนจะครอบคลุมถึงองค์ประกอบของการกระทำการที่กฏหมายบัญญัติไว้ นอกจากนี้ กฏหมายอาจมีข้อบังคับเกี่ยวกับระยะเวลา หรือกำหนดระยะเวลาในการตรวจสอบ/สืบสวนสอบสวน อำนาจในการตรวจสอบขององค์กรกำกับการแข่งขัน เช่น อำนาจสอบสวน ตรวจสอบศั้นยึดหลักฐาน เป็นต้น รวมทั้งข้อกำหนดเกี่ยวกับสิทธิของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการสืบสวนสอบสวน เช่น การรักษาข้อมูลที่เป็นความลับทางธุรกิจ สิทธิในการได้รับการพิจารณาดีอย่างเป็นธรรม สิทธิอุทธรณ์ เป็นต้น หลังจากขั้นตอนการสืบสวนสอบสวนแล้ว จะเป็นขั้นตอนการพิจารณาในจุดยืน การรับรองคำตัดสินอันเป็นที่สุด ซึ่งขึ้นอยู่กับกฏหมายภายในของประเทศนั้นา ที่จะกำหนดว่าเป็นการดำเนินการแข่งขันหรือหน่วยงานอื่นๆ เช่น ตุลาการหรือฝ่ายปกครองเมื่อมีการฝ่าฝืนกฏหมาย กฏหมายการแข่งขันทางการค้าบัญญัติให้มีบังคับใช้ทั้งกรณีการฝ่าฝืนขั้นตอน วิธีดำเนินการตามกฏหมาย (Procedural Infringement) เช่น ฝ่าฝืนมาตรการตรวจสอบ และการฝ่าฝืนบทบัญญัติกฏหมาย (Substantial Infringement) (เช่น สมรู้ร่วมคิดในการกระทำที่เป็นข้อห้าม) ซึ่งบังคับไทยจะรวมถึง (1) การปรับ (2) การกำหนดโทษ (3) การให้กระทำการใด หรือคดเว้นการกระทำเพื่อแก้ไขพฤติกรรมและโครงสร้างของธุรกิจ รวมทั้งบังคับไทยด้วยมาตรการอื่นๆ ทั้งนี้ กฏหมายจะมีกำหนดบทลงโทษที่แน่นอน เช่น การลงโทษสถานหนักหรือ

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 8.

สถานเบา หรือลงโทษภายในได้มาตรฐานการผ่อนปรน เป็นต้นคำวินิจฉัยตัดสินขององค์กรกำกับการแข่งขันหรือหน่วยงานที่มีอำนาจบริหารกฎหมายจะถูกทบทวนได้โดยองค์กรฝ่ายตุลาการหรือองค์กรทางปกครอง

3) ข้อยกเว้นหรือละเว้นการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้า กฎหมายการแข่งขันทางการค้าเป็นกฎหมายที่มีการบังคับใช้เป็นการทั่วไป บังคับใช้การภาคธุรกิจและนักธุรกิจทุกคนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม แต่ละประเทศมีรัฐธรรมนูญและลักษณะเฉพาะของตน ดังนี้ การบัญญัติกฎหมายแข่งขันอาจกำหนดให้ธุรกิจบางประเภท ที่มีความอ่อนไหว เช่น อุตสาหกรรมการป้องกันประเทศ รัฐวิสาหกิจหรือธุรกิจบริการสาธารณูปโภค ได้รับการยกเว้น หรือ ละเว้นจากการบังคับใช้กฎหมายการแข่งขันทางการค้าทั้งหมดหรือบางส่วนแล้วแต่กรณี

นอกจากกรณีการยกเว้นแล้ว กฎหมายการแข่งขันทางการค้าจะบังคับใช้กับผู้ประกอบการทุกภาคธุรกิจ ซึ่งกฎหมายอาจใช้สิทธิ “ยกเว้น” จากการบังคับใช้ตามที่กฎหมายแก่ผู้ประกอบการ หรือธุกรรมบางประเภท เช่น กรณีการทดลองร่วมกันซึ่งจำกัดการแข่งขันระหว่างผู้ประกอบการที่กฎหมายกำหนดยกเว้นให้ เนื่องจากมีวัตถุประสงค์ที่เป็นคุณประโยชน์ตามกฎหมายเฉพาะด้าน เช่น การพัฒนาเทคโนโลยี สร้างศักยภาพของผู้บริโภค ตั้งแต่ด้าน การพัฒนาวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม เป็นต้น สำหรับในงานวิทยานิพนธ์เล่มนี้ผู้เขียนจะนำประเด็นในกฎหมายแข่งขันทางการค้าที่เกี่ยวกับการควบรวมธุรกิจ ของประเทศไทยโดยนิเสียง และ ประเทศไทยโดยนิเสียง ที่เป็นมาตรฐานสากล ประเทศาเชียนมาวิเคราะห์ในบทนี้ด้วย เนื่องจากระบบเศรษฐกิจของประเทศไทยสามารถเชื่อมต่อและสนับสนุนกันอย่างดี ทำให้เกิดการแข่งขันทางการค้าที่มากขึ้น ซึ่งในปัจจุบัน เป็นที่สนใจของนักลงทุนในต่างประเทศที่เข้าไปดำเนินธุรกิจมากยิ่งขึ้น¹¹

2.2 ทฤษฎีการแข่งขันและโครงสร้างตลาด

ระบบของการแข่งขันโดยมีราคาและระบบตลาดเป็นกลไกสำคัญในการจัดสรรทรัพยากร กล่าวคือ กลไกราคาภายใต้สภาพการตลาดที่มีการแข่งขันจะเป็นเครื่องมือในการจัดสรรว่า จะผลิตสินค้าอะไร จะผลิตสินค้าอย่างไร และจะผลิตสินค้านี้เพื่อใคร จึงก่อให้เกิดการจัดสรรที่ได้ประโยชน์สูงสุด เพราะในสภาพที่มีการแข่งขันกันอย่างเสรีนั้น ผู้ผลิตจะผลิตสินค้าอะไรและปริมาณเท่าไหร่ขึ้นอยู่กับอุปสงค์ (Demand) ของผู้บริโภคในตลาด¹² ซึ่งตลาดที่รองรับการผลิต

¹¹ สำนักเลขานุการอาชีวะ. อ้างแล้ว. หน้า 9.

¹² กมร อนันตชัย. (2549). การกระทำความผิดและมาตรการทางกฎหมายตามมาตรา 27 และมาตรา 28 แห่งพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์. หน้า 8.

สินค้าและบริการถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญสำหรับระบบเศรษฐกิจแบบเสรีทุนนิยม โครงสร้างตลาดมีองค์ประกอบที่ต้องทำความเข้าใจ

2.2.1 การแข่งขัน (Competition)

ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดหรือแบบเสรีนั้น การแข่งขันอย่างเสรีเป็นปัจจัยพื้นฐานที่สำคัญยิ่งอันจะทำให้การผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพในทางเศรษฐศาสตร์ การแข่งขันมีความหมายเป็นสองกรณี กรณีแรก หมายถึงการมีเสรีภาพทางเศรษฐกิจ (Economic Freedom) กล่าวคือทุกคนในสังคมมีเสรีภาพในการที่จะผลิตสินค้าหรือเสนอบริการใดๆ ได้ตามใจปรารถนาจะเลือกใช้เทคนิคหรือการผลิตที่ตนเห็นว่ามีความเหมาะสมและเป็นผู้กำหนดจำนวนและคุณภาพ การแข่งขันในการขายสินค้าหรือบริการย่อมเกิดขึ้น เมื่อผู้ผลิตเป็นผู้มีเสรีภาพในการจะส่งสินค้าเข้าไปในตลาด โดยไม่จำกัดชนิดและปริมาณ ตลอดจนสามารถที่จะกำหนดราคาสินค้าได้ตามใจชอบในขณะเดียวกัน ทางฝ่ายผู้ซื้อก็มีเสรีภาพอย่างเต็มที่ มีข้อมูลที่เพียงพอเพื่อประกอบการตัดสินใจต่อการเลือกซื้อสินค้าหรือบริการนั้น ได้ โดยมีอิสระที่จะเลือกซื้อในปริมาณหรือราคาที่ตนเองพอใจ การแข่งขันตามความหมายนี้หมายถึงการมีเสรีภาพที่จะเลือกกระทำการอย่างเป็นอิสระ กรณีที่สอง “การแข่งขัน” หมายถึงการต่อสู้เพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ อาจเป็นเรื่องของกำไร อำนาจในการครองตลาด การเป็นผู้นำทางธุรกิจ รวมทั้งการต่อสู้เพื่อความอยู่รอด เป็นการแข่งขันที่กระทำขึ้นระหว่างบุคคลหรือกลุ่มธุรกิจที่พยายามมุ่งให้บรรลุผลสำเร็จันเดียวกัน โดยคู่แข่งขันแต่ละฝ่ายต่างถือเสมอหนึ่งเป็นศัตรูซึ่งกันและกัน เป็นการแข่งขันในทางธุรกิจ ต่างฝ่ายต่างพยายามหาวิธีที่จะทำให้คู่แข่งขันพ่ายแพ้ไปด้วยการใช้กลยุทธ์เล่ห์เหลี่ยม และวิธีการต่างๆ เช่น การขายสินค้าลดราคาให้ต่ำที่สุดให้ถึงกับขาดทุน เพื่อให้คู่แข่งขันอยู่บังคับต้องลดราคามาตามและถ้าคู่แข่งขันมีทุนน้อยก็ถึงกับเกิดความล่ม沉ในที่สุด การที่คู่แข่งขันแข่งขันกันเพื่อเอาชนะหรือแข่งหน้ากันจนบรรลุเป้าหมายด้วยความสามารถของตนเอง ย่อมถือได้ว่าเป็นการแข่งขันที่ชอบ แต่ถ้าคู่แข่งขันใช้วิธีบดข้าให้คู่แข่งขันล้มลง โดยจะใจทำลาย ทำให้เสียหาย การแข่งขันเช่นนี้เป็นสิ่งที่ไม่ชอบในทางเศรษฐศาสตร์ ตลาดสินค้าและบริการใดที่จะเป็นตลาดที่มีการแข่งขัน ได้แก่ ต่อเมื่อ

- 1) ไม่มีการกีดกันให้หน่วยผลิตใหม่เข้ามาทำการแข่งขัน (Entry) ในตลาดหรือออกจาก การแข่งขัน (Exit)
- 2) ไม่มีหน่วยผลิตหรือกลุ่มของธุรกิจใดที่มีขนาดและอิทธิพลเหนือตลาด หรือมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าหรือบริการในตลาด
- 3) ข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับสินค้าและบริการมีอย่างแพร่หลายและทั่วถึง

4) ผู้บริโภคไม่รู้สึกแตกต่างใดๆ ในการซื้อสินค้าหรือบริการจากหน่วยผลิตที่แข่งขันกันผลิตสินค้าหรือการให้บริการที่เหมือนๆ กัน

5) ราคาของสินค้าหรือบริการจะถูกกำหนดโดยกลไกการทำงานของอุปสงค์และอุปทาน (Demand and Supply)

จากทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์คังกล่าวข้างต้น ในความเป็นจริงการแข่งขันถึงระดับนั้น (Purely Competitive) ย่อมเกิดขึ้นได้ยาก นักเศรษฐศาสตร์จึงได้คัดแปลงให้สอดคล้องกับสภาพการแข่งขันที่เกิดขึ้นและสามารถนำมาใช้ในทางปฏิบัติได้ เรียกว่าการแข่งขันที่เป็นจริง (Effective Competition หรือ Workable Competition) ซึ่งมีเงื่อนไขของตลาดในเบื้องต้น ดังต่อไปนี้¹³

(1) มีจำนวนผู้ผลิตในตลาดมากพอ เมื่อเทียบกับขนาดของตลาด (Size) และขนาดของอุปสรรคที่จะกีดกันไม่ให้ผู้ผลิตรายอื่นๆ เข้ามาแข่งขัน มีไม่มากทำให้คู่แข่งบันหน้าใหม่ที่มีประสิทธิภาพเท่าเทียมกันสามารถเข้ามาแข่งขันและเป็นทางเลือกให้แก่ผู้บริโภคได้มีอีกด้วย

(2) ไม่มีพฤติกรรมอันเป็นการจำกัดการแข่งขันเกิดขึ้นในตลาด (Restrict of Competition) เช่น การกระทำที่เป็นการสมคบกันเพื่อยุติการแข่งขัน (Collusion) การกำหนดราคาเพื่อขัดคู่แข่งขัน (Predatory Pricing) หรือการตั้งราคายาสินค้าอย่างเดียวกัน (Price Discrimination)

(3) ผู้บริโภค มีข้อมูลข่าวสารประกอบการตัดสินใจอย่างเพียงพอที่จะเลือกซื้อสินค้าและบริการตามที่ต้องการ

(4) ผู้ผลิตสามารถขายสัดส่วนการครองตลาดได้ด้วยกลยุทธ์การดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพของตนเอง กล่าวคือ หน่วยผลิตสามารถขายสัดส่วนการครองตลาดและยกระดับกำไรด้วยกลยุทธ์ด้านราคา และคุณภาพของสินค้า ตลอดจนความสามารถในการตลาดของตนเอง

(5) ระดับราคาสินค้าและบริการ ไม่แตกต่างจากต้นทุนเฉลี่ยต่อหน่วยมากจนเกินไปนัก และระดับของอัตรากำไรในระยะยาวสอดคล้องกับระดับของความเสี่ยงที่เกิดขึ้นจากการนั้นๆ

ดังนั้น การที่รัฐจะใช้มาตรการทางกฎหมายเพื่อส่งเสริมและชาร์จไว้ซึ่งการแข่งขันในตลาดสินค้าและบริการ ที่ต้องเป็นไปตามแนวทางการแข่งขันตามความเป็นจริง (Effective Competition) หากมีการแข่งขันที่เป็นธรรมเกิดขึ้น จะเกิดประโยชน์ในทางเศรษฐกิจมวลรวมซึ่งถือว่า การแข่งขันในทางธุรกิจนำไปสู่การขยายตัวทางเศรษฐกิจให้สูงขึ้นและเป็นไปอย่างต่อเนื่อง ก่อให้เกิดเสถียรภาพด้านราคาและที่สำคัญคือช่วยเสริมสร้างศักยภาพทางเศรษฐกิจของประเทศให้สามารถแข่งขันกับคู่แข่งขันรายอื่นๆ ในตลาดโลกด้วย

¹³ สุธีร ศุภนิตย์ แก้ไขเพิ่มเติมโดย กมลวรรณ จิรวิชัยณ์. (2555). หลักการและกฎหมายที่แห่งพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 28-33.

สำหรับหน่วยธุรกิจนั้น กลไกตลาดภายในให้การแข่งขันอย่างเสรีถือเป็นพลังเสริมสร้างและจูงใจให้หน่วยผลิตทั้งหลายต้องหันมาให้ความสนใจดำเนินกิจการให้มีประสิทธิภาพมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในสภาวะการแข่งขันในปัจจุบันทำให้ผู้ผลิตต้องเผชิญทั้งการแข่งขันที่เกิดจากคู่แข่งขันจากตลาดภายในประเทศและเผชิญกับคู่แข่งขันจากต่างประเทศ รวมทั้งการแข่งขันกับสินค้าและบริการประเภทใหม่ๆ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยีเข้ามาทดแทนอีกด้วย ความแตกต่างด้านประสิทธิภาพระหว่างหน่วยผลิตด้วยกันเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความสามารถของการทำกำไรที่ต่างกัน ผู้ผลิตที่มีศักยภาพสูงกว่าคู่แข่งขันในธุรกิจประเภทเดียวกันย่อมตกเป็นผู้แพ้แพ้และในท้ายที่สุดต้องออกจาก市场竞争ไป ส่วนผู้บริโภคถือได้ว่าเป็นผู้รับประโยชน์โดยตรงที่เกิดจากการแข่งขัน กล่าวคือ การแข่งขันทางการค้าทำให้ผู้บริโภคสามารถเลือกซื้อหาสินค้าได้อย่างหลากหลายทั้งในด้านราคาและคุณภาพของสินค้า

ปัจจัยที่กำหนดระดับการแข่งขัน ในทางเศรษฐศาสตร์ การขาดทุนหรือการได้กำไรเป็นแรงผลักดันหรือจูงใจให้ผู้ประกอบการเริ่มกิจการ หรือเลิกกิจการ การขาดทุนจะผลักดันให้ผู้ประกอบการลดขนาดกิจการในระยะสั้น หรือเลิกกิจการในระยะยาว ส่วนกำไรจะเป็นแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการเพิ่มปริมาณการผลิต ขยายกิจการ หรือเป็นแรงจูงใจให้ผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาในตลาด การที่ตลาดมีการแข่งขันค่อนข้างมาก การแข่งขันที่เกิดขึ้นจะมีผลให้ท้ายที่สุดกำไรที่ผู้ประกอบการได้รับจะอยู่ในระดับปกติ (Normal Profits) แต่ถ้าในตลาดมีการแข่งขันน้อยหรือมีการผูกขาด ผู้ที่มีอำนาจผูกขาดจะสามารถตรักษาไว้ซึ่งกำไรเกินกว่าปกติ (Supernormal Profits) และในขณะเดียวกันก็ยังสามารถกีดกันไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาแข่งขันในตลาด ได้ด้วย

การที่ตลาดจะเกิดมีการแข่งขัน ได้มากหรือน้อย ย่อมขึ้นอยู่กับอุปสรรคของเจ้าสู่ตลาด (Barrier to entry) ซึ่งมีอยู่ด้วยกันสองกรณี

(1) อุปสรรคตามธรรมชาติ (Natural Barrier) ที่สำคัญ ได้แก่ การประหยัดตามขนาดของกิจการ (Economies of Scale) ทฤษฎีดังกล่าวอธิบายว่าต้นทุนการผลิตจะลดลงตามลำดับเมื่อปริมาณการผลิตเพิ่มขึ้น ต้นทุนจะลดลงต่ำสุดก็ต่อเมื่อปริมาณการผลิตอยู่ในระดับค่อนข้างสูง หรืออินทรีที่ต้องมีขนาดใหญ่เพียงพอแก่การประหยัด แสดงให้เห็นว่า “การประหยัดต่อขนาด” ต้องมีการผลิตที่มีปริมาณมากจึงจะคุ้ม ในอุตสาหกรรมบางประเภทเมื่อเปรียบเทียบกับขนาดของตลาดแล้ว อาจต้องการให้มีผู้ผลิตเพียงสองสามรายเท่านั้น ทำให้ผู้ผลิตรายใหม่ที่คิดจะเข้ามาแข่งขันในขนาดการผลิตที่ไม่ใหญ่พอ คงจะไม่สามารถเข้ามาได้หรือจะต้องพบกับการต่อต้านอย่างหนักจากผู้ผลิตเดิม และอาจเป็นไปได้ว่าอุตสาหกรรมนี้ควรมีผู้ผลิตรายเดียวที่ผูกขาดการผลิตสินค้าอย่างเช่น สินค้าสาธารณูปโภค สาธารณูปการ อย่างไรก็ตาม ถ้าอุตสาหกรรมใดต้องมีการผลิตใน

ปริมาณที่มาก จึงจะเกิดการประยุคต์ต่อขนาดได้ ย่อมจะทำให้ผู้ประกอบการรายใหม่ก้าวเข้ามาในตลาด ซึ่งถือเป็นอุปสรรคการเข้ามาในตลาดเช่นกัน

(2) หรือบริการกระทำการอันเป็นการกีดกันหรือขัดขวางไม่ให้ผู้ประกอบการรายใหม่เข้ามาประกอบการแข่งขัน หรือการที่รัฐเป็นผู้ออกกฎหมายหรือวางแผนกฏเกณฑ์ในลักษณะที่เป็นการกีดกันหรือขัดขวางผู้ประกอบการรายใหม่ที่จะเข้ามาในตลาด ด้วยย่าง เช่น การให้สิทธิพิเศษเป็นการเฉพาะราย หรือการกำหนดห้ามการตั้งกิจการใหม่เพิ่มเติม หรือการใช้เทคนิคหรือกรรมวิธีการผลิตที่ได้รับการคุ้มครองแต่เพียงผู้เดียวตามกฎหมายสิทธิบัตร ส่วนอุปสรรคที่ผู้ประกอบการเดิมสร้างขึ้นมาเพื่อกีดกันหรือขัดขวางไม่ให้ผู้ประกอบการอื่นเข้ามาแข่งขัน เช่น การผูกขาดแหล่งวัสดุดินหรือการที่ผู้ผลิตเดิมสามารถปัจจัยการผลิตที่สำคัญไว้ได้ ทำให้ผู้ประกอบการรายใหม่ไม่สามารถที่จะผลิตสินค้าที่ใช้ขวนการผลิตและวัสดุดินนั้นได้ หรือหากจะผลิตต้องใช้ต้นทุนที่สูงกว่า ถือได้ว่า เป็นลักษณะของการกีดกันเนื่องจากความได้เปรียบทางด้านต้นทุน (Absolute cost barrier) นอกจากนี้ ผู้ประกอบการเดิมอาจจะสร้างอุปสรรคที่จะกีดกันหรือขัดขวางผู้ประกอบการใหม่ด้วยการที่ทำให้สินค้าได้รับความนิยมหรือมีความผูกพันต่อสินค้าของตนมากกว่าผู้อื่น เช่น การสร้างความนิยมในตราสินค้า (Brand Loyalty) แม้ว่าสินค้าที่แต่ละผู้ประกอบการผลิตและเสนอขายจะเป็นสินค้าประเภทเดียวกันและใช้แทนกันได้ก็ตาม ความนิยมและความผูกพันนี้จะอำนวยให้ผู้ประกอบการแต่ละรายมีอำนาจผูกขาด มีอำนาจที่จะกำหนดราคาได้เท่าที่ความแตกต่างในการจำแนกผลิตภัณฑ์ (Product Differentiation) จะอำนวยถ้าหากว่าในความรู้สึกของผู้ซื้อสินค้านั้นมีความแตกต่างกันมาก ผู้ประกอบการย่อมสามารถจะใช้อำนาจผูกขาดอย่างกว้างขวางตามไปด้วย การกีดกันในลักษณะนี้เรียกว่า เป็นการกีดกันเนื่องจากการซื่นชอบสินค้านั้นๆ (Preference Barrier) การซ่อมชิงลูกค้าโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกรณีที่ตลาดแคนอยู่แล้ว ผู้ผลิตรายใหม่จำเป็นต้องทุ่มโฆษณาอย่างมาก หรือแยกสินค้าตัวอย่าง แฉลงของขวัญพิเศษ เป็นต้น ซึ่งเท่ากับเป็นการเพิ่มต้นทุนให้แก่ผู้ผลิตรายใหม่

อาจกล่าวได้ว่า ในตลาดที่มีการแข่งขันไม่สมบูรณ์ เพราะมีการผูกขาดบางลักษณะ จะพบว่า มีการกีดกันการเข้าสู่ตลาดในลักษณะใดลักษณะหนึ่งเกิดขึ้นเสมอ อุปสรรคการเริ่มกิจการจะมีมากน้อยเพียงใดย่อมขึ้นอยู่กับประเภทของอุตสาหกรรมและปัจจัยแวดล้อม หน่วยผลิตเดิมจะมีอำนาจหรือรักษาอำนาจผูกขาดไว้ได้มากน้อยเพียงใด ย่อมขึ้นอยู่กับว่าตนมีความสามารถกีดกันคู่แข่งขันมิให้สามารถเข้ามาแข่งขันได้มากน้อยเท่าใด ทั้งนี้เพราะคู่แข่งขันรายใหม่ซึ่งมีความตั้งใจและมุ่งมั่นที่ยึดครองส่วนแบ่งตลาด และคาดหวังจากกำไรที่คาดว่าจะได้รับ ซึ่งในบางกรณีคู่แข่งขันรายใหม่นี้มิใช่เป็นเพียงผู้ผลิตรายใหม่ที่ไม่เคยอยู่ในวงการธุรกิจแต่เลย แต่อาจเป็นผู้ที่พร้อมทั้งกำลังทรัพย์ กำลังคน ความพร้อมทางด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัยกว่า ตลอดจนความพร้อมในด้านการบริหารในระดับที่มั่นใจว่าจะสามารถเข้ามาดำเนินธุรกิจแข่งขันในอุตสาหกรรมนี้ได้อย่างมีกำไร

และไม่อยู่ในฐานะคือยกว่าผู้ผลิตเดิม ดังนั้น อุตสาหกรรมได้กีตามที่มีผู้ผลิตหน้าใหม่เข้ามาแข่งขัน เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ย่อมหมายถึงความรุนแรงของการแข่งขันย่อมมีมากขึ้นเป็นลำดับ

2.2.2 ทฤษฎีโครงสร้างตลาด

โครงสร้างของตลาด หมายความถึงลักษณะขององค์ประกอบของตลาดตลาด หมายถึง การเข้ามาร่วมกลุ่มของผู้ซื้อและผู้ขายเพื่อติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนสินค้าหรือบริการชนิดใด ชนิดหนึ่ง หรือ ตลาด หมายถึง กลุ่มของหน่วยผลิตซึ่งแต่ละหน่วยผลิตเสนอขายสินค้าที่สามารถใช้ ทดแทนกัน ได้ระดับหนึ่งแก่ผู้ที่จะซื้อกลุ่มเดียวกัน¹⁴ โดยที่ตลาดจะประกอบด้วยกลุ่มนักค้า 2 ฝ่าย คือ ผู้ซื้อกับผู้ขายและสินค้าที่นำมาซื้อขายกันในตลาด ส่วน โครงสร้างตลาด หมายถึง ลักษณะการ กระจายตัวของหน่วยผลิตในตลาด โครงสร้างตลาดเป็นปัจจัยของสภาวะแวดล้อมของหน่วยผลิต ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและผลการดำเนินงานของหน่วยผลิต และในทางกลับกันหน่วยผลิตจะมี พฤติกรรมและผลของการดำเนินงานของหน่วยผลิตทั้งหลายในตลาดนั้น ก็จะมีอิทธิพลย้อนกลับไป กำหนดโครงสร้างตลาดอีกที ซึ่งโครงสร้างของตลาดจะถูกกำหนดโดยจำนวนผู้ซื้อและผู้ขาย ลักษณะ ความคล้ายคลึงกันหรือความแตกต่างกันของสินค้า ความยากง่ายในการเข้าหรือออกจาก การดำเนิน ธุรกิจในอุตสาหกรรมนั้นๆ ฯลฯ กล่าวคือ สินค้านิคไดที่มีผู้ขายเป็นจำนวนมาก มีผู้ซื้อน้อยราย และสินค้าที่ซื้อขายมีลักษณะคล้ายคลึงกันสามารถนำสินค้านิคอื่นๆ มาใช้แทนได้ง่ายแล้ว ผู้ซื้อ ก็จะมีอิทธิพลเหนือผู้ขายในหารกำหนดราคาสินค้า เช่น สินค้าเกษตรกรรมจะมีผู้ผลิตรายเล็กๆ เป็น จำนวนมาก ผลผลิตที่ผู้ผลิตแต่ละรายผลิตได้มีจำนวนไม่มากนัก จึงเป็นการไม่สะดวกและไม่คุ้มกับ ค่าใช้จ่ายถ้าผู้ผลิตแต่ละรายจะนำพืชผลของตนไปขายยังตลาดกลาง ส่วนใหญ่แล้วเจ้าของขาย ผลผลิตของเขากับพ่อค้าคนกลางที่เข้ามารับซื้อถึงบ้าน แม้จะถูกกำหนดราคาที่ตาม ในทางตรงกันข้าม สินค้านิคไดที่มีผู้ขายน้อยรายมีผู้ซื้อเป็นจำนวนมาก และถ้าเป็นสินค้าที่จำเป็น หาสินค้านิคอื่นๆ แทนได้ยาก ผู้ขายก็จะมีอำนาจในการต่อรองสูง ราคาสินค้าก็จะสูง เช่น น้ำมัน ซึ่งถือเป็นสินค้าที่ จำเป็นมากในปัจจุบัน และเป็นสินค้าที่หาสินค้าอื่นแทนได้ยาก จึงมีผู้ต้องการซื้อมาก ในขณะที่ ผู้ผลิตน้ำมันมีเพียงไม่กี่ราย ทั้งผู้ผลิตรายใหญ่ๆ ยังมีการรวมตัวกันเป็นกลุ่ม เรียกว่า กลุ่มโอบก กลุ่มโอบกนี้เป็นผู้ผลิตน้ำมันรายใหญ่ที่สุดในโลก ดังนั้น จึงมีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดราคา น้ำมันในตลาดโลก

จากตัวอย่างข้างต้น จะเห็นได้ว่า โครงสร้างของตลาดเป็นปัจจัยที่สำคัญในการกำหนดราคา และปริมาณการผลิต ในทางเศรษฐศาสตร์ ได้มีการแบ่งตลาดออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ

¹⁴ Kock, V. James. (1979). *Industrial Organization and Prices*. New Jersey: Prentice-Hall. p.13.

ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ (Perfect Competitive Market) และตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ (Imperfect Competitive Market)¹⁵

1) ตลาดแข่งขันสมบูรณ์

ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ (Perfect Competitive Market) คือ ตลาดที่ผู้ซื้อและผู้ขายนั้นมีอยู่จำนวนมาก บริมายใน การซื้อขายในแต่ละรายนั้นเป็นจำนวนน้อย เมื่อเปรียบกับปริมาณซื้อขายของตลาด ลักษณะ และคุณภาพของสินค้า หรือบริการ ไม่แตกต่างไปจากหน่วยธุรกิจอื่น ผู้ขายไม่สามารถมีอำนาจเหนือตลาดได้ ราคасินค้าถูกกำหนดด้วยอุปสงค์และอุปทานในตลาด ผู้ผลิตมีอิสระในการเข้าหรือออกจากตลาดได้อย่างเสรี ตลาดที่มีการแข่งขันอย่างสมบูรณ์นี้ บางคราวก็เรียกว่า “ตลาดสมบูรณ์” (Perfect Market) “ตลาดเสรี” (Free Market) หรือ “ตลาดแข่งขันอย่างแท้จริง” (Pure Competition)¹⁶ และลักษณะที่สำคัญของตลาดแข่งขันสมบูรณ์ คือ

(1) มีผู้ซื้อและผู้ขายเป็นจำนวนมาก ผู้ซื้อและผู้ขายแต่ละรายเป็นเพียงหน่วยย่อยๆ ของตลาด ดังนั้น ผู้ซื้อและผู้ขายแต่ละรายจะไม่มีอิทธิพลในการกำหนดราคาสินค้า แต่ต้องยอมรับราคาที่เป็นอยู่ในตลาด

(2) สินค้าที่ขายในตลาดจะมีลักษณะเหมือนกันทุกประการ (Homogeneous Product) กล่าวคือ ในทศนะของผู้ซื้อแล้ว ไม่ว่าเราจะซื้อสินค้าจากผู้ขายคนใดย่อมไม่รู้สึกว่าสินค้าต่างจากผู้ขายคนอื่น ดังนั้น ผู้ซื้อจึงไม่จำเป็นต้องเลือกซื้อสินค้าจากผู้ขายคนใดเป็นพิเศษ

(3) ผู้ซื้อและผู้ขายมีความรอบรู้ในสภาพของตลาดเป็นอย่างดี กล่าวคือ ผู้ซื้อและผู้ขายจะทราบความเป็นไปของตลาดในทันทีที่มีการเคลื่อนไหวในตลาด เช่น ถ้ามีผู้ขายคนใดลดราคา ผู้ขายและผู้ซื้อคนอื่นๆ จะทราบทันที ซึ่งลักษณะของตลาดข้อนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อประเทศมีความก้าวหน้าทางด้านคมนาคมสื่อสารที่สมบูรณ์แบบคือ ทุกส่วนของตลาดจะรู้ข่าวสารเท่าเทียมกัน

(4) ผู้ผลิตสามารถเข้ามาทำการผลิตแข่งขันกับผู้ผลิตรายอื่นๆ หรือเดิกทำการผลิตสินค้านั้นๆ ได้โดยเสรี กล่าวคือ ในตลาดชนิดนี้จะไม่มีข้อกีดกันคู่แข่งขันรายใหม่ที่จะเข้ามาทำการแข่งขัน และผู้ผลิตรายเดิมก็มีอิสระที่จะเดิกทำการผลิตสินค้านั้นๆ ได้โดยไม่มีข้อจำกัดใดๆ

จากลักษณะของตลาดแข่งขันสมบูรณ์ที่กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่าตลาดแข่งขันสมบูรณ์จะเกิดขึ้นได้ยากมากในความจริง ทั้งนี้ เพราะสินค้าที่ซื้อขายในตลาดส่วนใหญ่จะมีลักษณะที่แตกต่างกัน ทำให้ผู้ซื้อมีความพอใจในสินค้าของผู้ขายแต่ละคนไม่เท่ากัน ดังนั้น ผู้ขายแต่ละรายจึง

¹⁵ รัตน สาขคณิ และชลดา จันรุก. (2557). เศรษฐศาสตร์เบื้องต้น (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 114-115.

¹⁶ ปรีดา นาคเนาว์ทิน. (2541). เศรษฐศาสตร์อุตสาหกรรม 1 (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง. หน้า 129.

มีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าของตนได้บ้าง ไม่จำเป็นต้องยอมรับราคากลาง และเนื่องจาก ตามสภาพความเป็นจริงแล้ว ในประเทศหลายประเทศยังมีระบบการคุมนาคมและการสื่อสารที่ยัง ไม่สมบูรณ์ในการส่งข่าวสารเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของราคาและปริมาณสินค้าให้เป็นไปอย่าง รวดเร็วและทั่วถึง ดังนั้น ราคาสินค้าในส่วนต่างๆ ของตลาดจึงต่างกันไป

จากลักษณะ โครงสร้างของตลาดแบ่งขั้นสมบูรณ์ที่กล่าวข้างต้น การที่มีผู้ซื้อและผู้ขาย เป็นจำนวนมาก ผู้ซื้อและผู้ขายแต่ละรายเป็นเพียงส่วนประกอบย่อยของตลาด จึงไม่มีอิทธิพล มากพอที่จะเปลี่ยนแปลงราคาสินค้าได้ และเนื่องจากผู้ซื้อและผู้ขายรอบรู้ในสภาพของตลาดเป็น อย่างดีทำให้ราคาสินค้ามีเพียงราคาเดียวเท่านั้น ซึ่งตามสภาพความเป็นจริงแล้ว ตลาดสินค้าที่มี ลักษณะเป็นตลาดแบ่งขั้นสมบูรณ์ย่อมเกิดขึ้นได้ยากมาก แต่ตลาดสินค้าที่พ่อจะอนุโลมได้ว่าเป็น ตลาดแบ่งขั้นสมบูรณ์ก็คือ ตลาดหุ้น (Stock market) ซึ่งผู้ซื้อและผู้ขายสามารถรู้ถึงการเคลื่อนไหว ของราคาหุ้น ได้ทันทีที่มีการเปลี่ยนแปลง และสามารถติดต่อซื้อขายได้โดยสะดวกโดยผ่านทาง โทรศัพท์ โทรสาร หรืออินเตอร์เน็ต หุ้นของบริษัทใดบริษัทนึงแต่ละหุ้นถือว่ามีลักษณะเหมือนกัน ทุกประการจนผู้ซื้อไม่จำเป็นต้องเดือดซื้อจากผู้ถือหุ้นคนใดคนหนึ่ง นอกจากตลาดหุ้นแล้ว ตลาด สินค้าที่พ่อจะอนุโลมว่าเป็นตลาดแบ่งขั้นสมบูรณ์ก็คือ ตลาดสินค้าเกษตรกรรม เช่น ตลาดข้าว ตลาดยาง และ ตลาดปอ ฯลฯ เป็นต้น สินค้าดังกล่าวจะมีผู้ซื้อและผู้ขายมาก สินค้าที่ผลิตขึ้นจะมี ลักษณะเหมือนกันมากจนไม่สามารถบอกได้ว่าสินค้านั้นๆ เป็นผลิตผลของผู้ผลิตรายใด ราคานี้ ซื้อขายกันส่วนใหญ่ก็จะเป็นราคานี้ที่ถูกกำหนดโดยอุปสงค์และอุปทานของตลาด¹⁷

ในตลาดแบ่งขั้นสมบูรณ์ เนื่องจากผู้ผลิตแต่ละรายไม่อาจกำหนดราคาสินค้าของตน ให้สูงกว่าผู้ผลิตรายอื่นๆ ได้ ดังนั้นกำไรที่ผู้ขายแต่ละรายได้รับในระยะยาวจึงเป็นเพียงกำไร ขั้นต่ำสุดที่จะจุใจให้ผู้ผลิตดำเนินกิจการต่อไป หรือที่เรียกว่า กำไรปกติ (Normal profit) ถ้าผู้ผลิต ได้รับกำไรต่ำกว่านี้ เขาอาจจะหันไปทำการอื่นที่ให้กำไรสูงกว่า แต่ถ้าผู้ผลิตได้รับกำไรสูงกว่านี้ ก็จะมีผู้ขายรายใหม่ๆ เข้ามาแบ่งขัน ทำให้กำไรลดลงจนในที่สุดจะเท่ากับกำไรปกติเท่านั้น

2) ตลาดแบ่งขั้นไม่สมบูรณ์

ลักษณะโดยทั่วๆ ไปของตลาดแบ่งขั้นไม่สมบูรณ์ก็คือ มีผู้ซื้อผู้ขายจำนวนไม่มากนัก สินค้าที่ซื้อขายกันในตลาดจะมีลักษณะแตกต่างกัน ไปมากบ้างน้อยบ้าง ดังนั้น ผู้ขายแต่ละรายจึงมี อำนาจในการกำหนดราคาสินค้าของตนได้ในระดับหนึ่งๆ ตลาดแบ่งขั้นไม่สมบูรณ์อาจแบ่งออกเป็น 3 แบบ ก็คือ ตลาดผู้寡头 (Monopoly) ตลาดผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) และตลาดกึ่งแบ่งขั้นกึ่งผูกขาด (Monopolistic Competition)¹⁸

¹⁷ รัตนาราษฎร์และชุด จามรภูมิ. อ้างแล้ว. หน้า 116.

¹⁸ รัตนาราษฎร์และชุด จามรภูมิ. อ้างแล้ว. หน้า 98.

(1) ตลาดผู้ขายขาด (Monopoly) เป็นตลาดที่มีผู้ขายเพียงรายเดียวสินค้าที่ซื้อขายในตลาดจะแตกต่างจากผู้ขายรายอื่นๆ มากจนไม่สามารถหาสินค้าอื่นมาใช้แทนกันได้ ดังนั้น ผู้ขายขาดจึงมีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดราคาสินค้า ผู้ขายขาดจึงมักเอาเปรียบผู้บริโภคโดยทำการผลิตสินค้าออกขายในปริมาณที่น้อยกว่าความต้องการ เมื่อเกิดการขาดแคลนสินค้าผู้ผลิตก็จะถือโอกาสขึ้นราคางานค้าให้สูง ในตลาดผู้ขายขาดผู้ขายขาดจึงเป็นผู้กำหนดราคาไม่ใช่ผู้ตามราคา เช่นผู้ขายในตลาดแบ่งขั้นสมบูรณ์การผู้ขายอาจเป็นการผู้ขายในการซื้อขายได้ซึ่งเรียกว่าตลาดผู้ขายการซื้อ (Monoposony) ในตลาดผู้ขายการซื้อจะมีผู้ซื้อเพียงรายเดียว เช่น โรงสี ซึ่งตั้งอยู่ในห้องถินหนึ่งๆ เพียงโรงเดียวจะเป็นผู้รับซื้อข้าวเปลือกจากชาวนาในห้องถินนั้นๆ เพียงรายเดียวในกรณีนี้ผู้ซื้อจะมีอิทธิพลอย่างมากในการกำหนดราคางานค้าและในกรณีที่ตลาดได้มีผู้ซื้อขายเพียงรายเดียว เราเรียกตลาดนั้นว่า ตลาดผู้ขายห้างสองฝ่าย (Bilateral Monopoly) ซึ่งในกรณีดังกล่าวทั้งผู้ซื้อและผู้ขายต่างก็จะมีอำนาจในการกำหนดราคางานค้า เช่น การซื้อขายแรงงานในกรณีที่มีการรวมตัวกันของนายจ้างในรูปแบบของสมาคมนายจ้าง และการรวมตัวกันของแรงงานในรูปของสภาพแรงงาน เป็นต้น การผู้ขายทางการค้านี้สามารถแยกกออกจากเป็นความหมายได้ ดังนี้¹⁹

การผู้ขายขาด (Monopoly) ในความหมายแคบ หมายถึง สถานการณ์ที่ตลาดสินค้า หรือบริการหรือปัจจัยการผลิตต่างๆ มีผู้ผลิตหรือผู้ขายเพียงรายเดียวเท่านั้น ในขณะที่ผู้ซื้อไม่สามารถหาสินค้าหรือบริการอื่นมาทดแทนสินค้าหรือบริการของผู้ขายขาดได้ ในขณะเดียวกัน ผู้ผลิตรายอื่นก็ไม่สามารถเข้ามาผลิตเพื่อแบ่งขันได้เลย เพราะจะถูกกีดกันหรือมีอุปสรรคต่อการเข้าสู่ตลาด มักเรียกการผู้ขายขาดในความหมายนี้ว่า การผู้ขายขาดอย่างแท้จริง (Pure Monopoly) หรือ การผู้ขายขาดอย่างสมบูรณ์ (Absolute Monopoly) ในตลาดที่มีลักษณะตามความหมายนี้ อุปสงค์ที่ผู้ผลิตในตลาดประเภทนี้ต้องเผชิญก็คือ อุปสงค์ของตลาดนั้นเอง ผู้ขายขาดอย่างแท้จริงจะมีอำนาจในการกำหนดราคางานค้าหรือปริมาณสินค้าในตลาดอย่างใดอย่างหนึ่ง ได้อย่างเต็มที่ แต่จะกำหนดหั้งสองอย่างพร้อมๆ กันไม่ได้ ตัวอย่างของตลาดที่มีลักษณะเช่นนี้ ได้แก่ การประปา การไฟฟ้า กิจการรถไฟ เป็นต้น ในระยะยาวผู้ขายขาดอาจจะมีกำไรเกินปกติได้ เพราะผู้ผลิตรายใหม่ๆ ไม่สามารถเข้ามาผลิตเพื่อแบ่งขันได้

การผู้ขายขาด (Monopoly) ในความหมายกว้าง หมายถึง การที่ผู้ผลิตหรือกลุ่มผู้ผลิตในตลาดหรืออุตสาหกรรมหนึ่งๆ มีอำนาจในการกำหนดราคายังคงมีอิทธิพลต่อราคางานค้าอยู่บ่อย ดังนั้น ตามความหมายนี้จึงครอบคลุมหั้งตลาดผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) และตลาดกึ่งแบ่งขั้นกึ่งผู้ขายขาด (Monopolistic Competition) ด้วย การผู้ขายขาดในความหมายกว้างนี้ ผู้ผลิตที่มีอำนาจ

¹⁹ ภาคร ปรีดาศักดิ์. (2549). พจนานุกรมเศรษฐศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 284.

ในการผูกขาดจะเพชิญกับเส้นอุปสงค์ที่มีลักษณะทอดลงจากซ้ายไปขวา ต่างจากตลาดแบ่งขัน สมบูรณ์ ซึ่งเส้นอุปสงค์ที่ผู้ผลิตแต่ละรายเพชิญจะเป็นเส้นที่ขนานกับแกนปริมาณตระดับราคาตลาด

(2) ตลาดผู้ขายน้อยราย หมายความถึงตลาดที่มีผู้ขายไม่มากนักผู้ขายแต่ละรายจะมีส่วนแบ่งตลาด (Market Share) มาก สินค้าที่ซื้อขายในตลาดจะมีลักษณะคล้ายคลึงกันแต่ไม่เหมือนกัน ทุกประการดังนั้นการกำหนดราคางานค้าของผู้ผลิตแต่ละรายจะมีผลกระทบกระเทือนผู้ขายรายอื่น เช่น การผลิตน้ำอัดลมในประเทศไทยมีผู้ผลิตเพียงไม่กี่รายซึ่งหากผู้ผลิตน้ำอัดลมรายใดลดราคา งานค้าของตนเองจะทำให้ปริมาณขายของผู้ผลิตในเพิ่มขึ้นและปริมาณขายของผู้ผลิตรายอื่นก็จะลดลง อย่างไรก็ตาม ผู้ขายในตลาดชนิดนี้มักจะไม่ลดราคาเพิ่งขันกันเพราะการลดราคายื่อแย่ง ลูกค้าซึ่งกันและกัน ในที่สุดจะทำให้รายได้ของผู้ขายรายการลดลงโดยที่ไม่ได้ลูกค้าเพิ่มขึ้น ดังนั้น ผู้ขายจึงมักทำการแข่งขันด้วยวิธีอื่น เช่น ทำโฆษณา และ ปรับปรุงคุณภาพของสินค้า เป็นต้น โดยทั่วๆ ไป ผู้ขายในตลาดชนิดนี้มักจะใช้วิธีรวมหัวกันในการกำหนดราคางานค้าเพื่อรักษา ผลประโยชน์ร่วมกัน

(3) ตลาดกึ่งแบ่งขันกึ่งผูกขาด หมายความถึงตลาดที่มีผู้ขายเป็นจำนวนมาก สินค้าที่ซื้อขายในตลาดจะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่ไม่เหมือนกันทุกประการ ส่วนใหญ่แล้วจะต่างกันในเรื่องของรูปแบบการบรรจุหีบห่อ และเครื่องหมายการค้า ตัวอย่างของสินค้าในตลาดกึ่งแบ่งขัน กึ่งผูกขาดก็คือ ผงซักฟอก ยาสีฟัน และสบู่ เป็นต้น ในตลาดชนิดนี้ผู้ขายรายอื่นๆ ด้วย การตั้งราคา สินค้าสูงเกินไปจะทำให้ปริมาณขายของตนเองลงมาก ทั้งนี้ เพราะผู้ซื้อจะหันไปซื้อสินค้าของผู้ขายรายอื่นซึ่งสามารถใช้แทนกันได้เป็นอย่างดี

ตลาดกึ่งแบ่งขันกึ่งผูกขาด ตลาดแบบนี้มักมีลักษณะพยายามเหมือนตลาดแบ่งขัน สมบูรณ์ คือ

(3.1) มีผู้ขายและผู้ซื้อจำนวนมาก และผู้ผลิตรายใหม่สามารถเข้าและออกจากราคา ได้อย่างเสรี

(3.2) ผลิตสินค้าที่แตกต่างกันแต่ใช้แทนกันได้ (Differentiated Product) ความแตกต่างของสินค้าอาจเป็นความแตกต่างที่รูปลักษณ์ที่แท้จริงของตัวสินค้าหรืออาจเป็นความแตกต่างกันที่คุณภาพสินค้า ความแตกต่างกันที่ยึดห้องหีบห่อ หรืออาจเป็นเพียงความรู้สึกนึกคิด ของผู้บริโภคอันเกิดจากอิทธิพลการโฆษณา ทั้งๆ ที่ในความเป็นจริงโดยตัวสินค้านั้นเองไม่ได้แตกต่างจากสินค้าอื่น และนำออกจำหน่ายในชื่อที่แตกต่างกัน หากผู้ผลิตสามารถทำให้ผู้บริโภค รู้สึกว่าสินค้าของตนแตกต่างจากของผู้ผลิตรายอื่นได้มากเท่าไรก็เพิ่มอำนาจผูกขาดได้มากเท่านั้น

แต่เนื่องจากสินค้าของผู้ผลิตรายอื่นอาจใช้ทดสอบสินค้าของตนได้ ผู้ผลิตจึงไม่สามารถตั้งราคาสินค้าให้สูงเหมือนอย่างกรณีผู้ผูกขาด ต้องตั้งให้พอเหมาะสม ถ้าตั้งราคาสูงเกินไปอาจสูญเสียลูกค้า²⁰

ในโครงสร้างตลาดกึ่งแข่งขันกับผู้ผูกขาด มีผู้ประกอบการขนาดเล็กจำนวนมากรายสินค้าของแต่ละรายมีลักษณะแตกต่างกันไม่เหมือนกัน ในความรู้สึกของผู้บริโภคจึงมีความคล้ายคลึงกับตลาดผู้ผูกขาด ไม่มีอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบการรายใหม่ การกระจายข้อมูลยังไม่ดีพอ เนื่องจากแม้ผู้บริโภคจะรู้สึกว่าสินค้าของผู้ผลิตแต่ละรายต่างกันแต่ก็ยังมีสินค้าอื่นทดแทนได้ไม่เหมือนกับตลาดผู้ผูกขาดที่มีผู้ผลิตเพียงรายเดียว และไม่มีสินค้าอื่นทดแทนได้ ดังนั้นในระยะสั้นอาจจะมีผู้มีอำนาจหนែតตลาดซึ่งเป็นผู้มีความสามารถในการกำหนดราคาสินค้าหรือปริมาณสินค้าได้โดยอิสระ แต่ในระยะยาวเมื่อผู้ประกอบการรายใหม่เห็นโอกาสที่จะได้รับกำไร ก็จะเข้าสู่ตลาดเพิ่มขึ้นทำให้ปริมาณสินค้าเพิ่มขึ้นและราคาก็จะค่อยๆ ลดลง จนกระทั่งราคาสินค้าลดลงจนทำให้ผู้ประกอบการได้รับเพียงกำไรปกติเท่านั้น และอำนาจของผู้ประกอบการจะค่อยๆ ลดลงเรื่อยๆ จนผู้ประกอบการไม่มีอำนาจหนែตตลาดอีกต่อไป

ตลาดผู้ขายน้อยรายและตลาดกึ่งแข่งขันกับผู้ผูกขาดเป็นตลาดที่พบมากที่สุดในความเป็นจริง ในตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ ผู้ผลิตที่เป็นผู้ผูกขาด หรือผู้ขายน้อยราย หรือผู้ขายในตลาดกึ่งแข่งขันกับผู้ผูกขาด มีอำนาจในการต่อรองไม่เท่ากัน ดังนั้น ผลตอบแทนที่ผู้ผลิตในตลาดชนิดต่างๆ ได้รับจะแตกต่างกัน ไปตามสภาวะการแข่งขัน ผู้ผูกขาดที่มีอำนาจต่อรองสูงกว่าผู้ผลิตในตลาดชนิดอื่นๆ เนื่องจากไม่มีผู้แข่ง จึงมักกำหนดราคาสินค้าให้สูง เพื่อจะได้รับกำไรมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ ในบางครั้งผู้ผูกขาดอาจเอาราคาเบริญผู้บริโภคด้วยการผลิตสินค้าที่มีคุณภาพต่ำกว่ามาตรฐานของขายเพื่อลดต้นทุน ทำให้ได้รับกำไรมากยิ่งขึ้น ดังนั้นผู้ผูกขาดจึงได้รับกำไรเกินปกติทั้งในระยะสั้นและระยะยาว ทั้งนี้เพราะแม้ขายจะได้รับกำไรเกินปกติ ก็จะไม่มีผู้ผลิตรายใดเข้ามาแข่งขันได้ เนื่องจากมีข้อจำกัดในการเข้าแข่งขัน เช่น กฎหมายเกี่ยวกับลิขสิทธิ์ สิทธิบัตร และสัมปทานฯลฯ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ถึงแม้ผู้ผูกขาดจะมีอิทธิพลเหนือราคасินค้า แต่ในทางปฏิบัติฐานะมักจะเข้ามาควบคุมปริมาณการผลิตและราคาสินค้าของผู้ผูกขาดไม่ให้สูงเกินไป เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้บริโภคเดือดร้อน ดังจะเห็นได้จากการที่มีการออกกฎหมายควบคุมการผูกขาดหรือควบคุมการค้ากำไรเกินควร เป็นต้น ในตลาดผู้ขายน้อยราย ผู้ขายมีอำนาจต่อรองมากของลงมาจากตลาดผู้ผูกขาด ดังนั้นในทางปฏิบัติผู้ขายน้อยรายจึงมีแนวโน้มที่จะได้รับกำไรเกินปกติเช่นเดียวกับตลาดผู้ผูกขาด แต่ในทางทฤษฎีถือว่าผู้ขายในตลาดผู้ขายน้อยรายยังมีคู่แข่งขัน เพราะฉะนั้นจึงไม่อาจกำหนดราคาให้สูงมากได้และในระยะยาว ถ้าผู้ผลิตได้รับกำไรเกินปกติ ก็จะมีผู้ผลิตใหม่ๆ เข้ามาแข่งขัน ทำให้กำไรลดลง

²⁰ วันรักษ์ มีมนพินาคิน. (2556). หลักเศรษฐศาสตร์จุลภาค (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 185-186.

จนเท่ากับกำไรปกติเท่านั้น ส่วนผู้ขายในตลาดก็ง่ายขึ้นก็งผูกขาด มีอำนาจต่อรองน้อยมาก เนื่องจากมีคู่แข่งขันเป็นจำนวนมาก จึงมีแนวโน้มที่จะได้รับเพียงกำไรปกติเท่านั้นในระยะยาว

2.3 รูปแบบและลักษณะของการรวมธุรกิจ

2.3.1 ลักษณะของการรวมกิจการ

การควบรวมธุรกิจนี้เป็นเรื่องของการเข้าครอบครอง (Take Over) ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นคู่แข่งทางการค้า (Competitors) ผู้ส่งสินค้าให้ (Suppliers) หรือลูกค้า (Customers) ของผู้ควบกิจการ หรืออาจจะเป็นบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงในการประกอบกิจการของผู้ควบกิจการก็ได้ในตลาดสินค้านั้น เพื่อทำให้สามารถเข้าควบคุมการบริหาร การดำเนินงานของผู้อื่น หรืออาจกิจการนี้เป็นของตนเอง

Kenneth W. Clakson and Roger Leray Miller ให้ความหมายของการรวมกิจการหรือการรวมกลุ่มของผู้ประกอบธุรกิจหรือผู้ผลิตไว้ โดยการเข้าร่วมกันของหน่วยผลิตตั้งแต่ 2 หน่วยขึ้นไป ให้เข้ามาอยู่ภายใต้ผู้เป็นเจ้าของหรือผู้ควบคุมเพียงคนเดียวกัน²¹ การควบรวมกิจการอาจเกิดจากการที่หน่วยทางธุรกิจสองหน่วยขึ้นไปรวมเข้ากันเป็นกิจการเดียวกัน เช่น การควบบริษัท คือ การเข้าซื้อหุ้น หรือทรัพย์สินของหน่วยธุรกิจอื่น จนเป็นผลให้สามารถเข้าบริหารในกิจการนั้นได้ การเข้าซื้อนี้จะเป็นการเข้าซื้อห้างสรรพสินค้า แต่บางส่วนก็ได้หรืออาจเป็นรูปแบบของกิจการร่วมค้าก็ได้ การควบรวมกิจการมี 3 ลักษณะ ดังต่อไปนี้²²

1) การควบรวมกิจการตามแนวโน้นหรือระนาบ (Horizontal Mergers) การควบรวมกิจการแบบแนวโน้น (Horizontal Merger) เป็นการรวมเข้ากันของผู้ประกอบการตั้งแต่สองรายขึ้นไปที่อยู่ในระดับเดียวกันในตลาดสินค้าและบริการประเภทเดียวกันหรืออยู่ในขั้นตอนการผลิตเดียวกัน โดยมีวัตถุประสงค์ลดต้นทุนจากการดำเนินการร่วมกัน หรือหน่วยผลิตรายใหญ่ต้องการจะผูกขาดกิจการเพื่อให้มีอำนาจเหนือผู้บริโภคและกีดกันผู้ผลิตรายใหม่ไม่ให้เข้ามาแข่งขัน เช่น ระหว่างผู้ผลิตกับผู้ผลิตคู่แข่งกัน หรือระหว่างผู้จัดจำหน่ายกับผู้จัดจำหน่ายคู่แข่งกัน และบรรดาผู้ประกอบการเหล่านี้ประกอบกิจการแข่งขันกันในกิจกรรมทางธุรกิจประเภทเดียวกัน การควบกิจการแบบแนวโน้นทำให้โครงสร้างสำคัญของตลาดเปลี่ยนแปลงไป เป็นการเพิ่มการกระจายตัว ทำให้สภาพ

²¹ Kenneth W. Clakson and Roger LeRay Miller. (1983). "Industrial Organization Theory" Evidence and Public Policy. McGraw-hill International Book Company. p.339.

²² สถาบันนโยบายสังคมและเศรษฐศาสตร์. (2542). โครงการศึกษาเปรียบเทียบกฎหมายแข่งขันทางการค้า ของสหรัฐอเมริกา สาธารณรัฐเกาหลี ญี่ปุ่น สาธารณรัฐไทย และไทย (การศึกษาทางด้านเศรษฐศาสตร์) เล่ม 2. กรุงเทพฯ: สถาบันนโยบายสังคมและเศรษฐศาสตร์. หน้า 2-5.

การแข่งขันในตลาดหมุนไป เมื่อมีการควบรวมกิจการกันแล้วจะก่อให้เกิดการผูกขาดซึ่งจะมีอำนาจควบคุมราคารึอปริมาณสินค้าในตลาดได้โดยสมบูรณ์

2) การควบรวมกิจการตามแนวตั้งหรือแนวตั้ง (Vertical Mergers) การควบกิจการแบบแนวตั้ง (Vertical Merger) เป็นการรวมกันของหน่วยผลิตตั้งแต่สองหน่วยหรือมากกว่า ซึ่งเป็นผู้ประกอบการที่อยู่ต่างระดับกันแต่อยู่ในขั้นตอนการผลิตเดียวกัน เช่น การรวมเข้ากันของบริษัทเดี่ยงกุ้งกับบริษัทผลิตอาหารกุ้ง จะเห็นว่า บริษัทเดี่ยงกุ้งกับบริษัทอาหารกุ้งอยู่ในตลาดที่ต่างระดับกันจะไม่มีการแข่งขันระหว่างกันแต่อย่างใด แต่ต้องพึงพาอาศัยซึ่งกันและกัน การควบกิจการแบบแนวตั้งนี้ เป็นเพื่อลดการติดต่อทั้งหมดในกระบวนการผลิต ก่อให้เกิดการดำเนินธุรกิจอย่างครอบคลุม เป็นการลดต้นทุนทั้งด้าน ธุรกรรม การจัดเตรียมวัสดุคิบ การผลิต การรักษาและดับสินค้าคงคลัง การตลาด ประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรของหน่วยผลิต การควบกิจการแบบแนวตั้งจะส่งผล ทำให้เป็นการสร้างอุปสรรคต่อการที่ผู้ประกอบการรายใหม่จะเข้ามาในตลาดนั้นได้ ทำให้ตลาดสินค้านั้นไม่มีการแข่งขัน เป็นการผูกขาดการผลิต ซึ่งจะไม่ส่งผลดีต่อเศรษฐกิจแต่อย่างใด

3) การควบรวมกิจการแบบหลากหลายหรือแบบกระจาย (Conglomerate Merger) การควบรวมกิจการแบบหลากหลาย หรือแบบกระจายเป็นการรวมตัวกันของบรรดาผู้ประกอบการที่อยู่ในตลาดต่างกัน โดยกิจการที่ควบเข้ากันนั้นไม่มีความเกี่ยวข้องหรือเกี่ยวเนื่องกันแต่อย่างใด การประเมินผลกระทบการควบรวมกิจการแบบหลากหลายนั้นค่อนข้างที่จะทำให้เป็นรูปธรรมได้ยากกว่ากรณีนี้ เนื่องจากไม่มีผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของการกระจายตัว (Concentration) ที่เห็นอย่างเด่นชัดในอุตสาหกรรมที่เกี่ยวข้องหลังจากการเข้าควบกิจการ ประเด็นสำคัญของการเข้าควบกิจการนี้คือการสร้างอาณาจักรทางธุรกิจ (Empire Building) ของกลุ่มธุรกิจขนาดใหญ่ที่มีกิจการของบริษัทในเครืออยู่เป็นจำนวนมาก อันเป็นผลให้การกระจายตัวโดยรวมของระบบเศรษฐกิจสูงขึ้น

2.3.2 รูปแบบของการรวมกิจการ (Forms of Business Combination)

องค์กรธุรกิจต่างๆ ใช้การควบรวมกิจการเป็นเครื่องมือบริหารธุรกิจ โดยปรับโครงสร้างองค์กรเพื่อให้เหมาะสมและให้สอดคล้องกับสภาพของเศรษฐกิจที่แตกต่าง เพื่อความอยู่รอดของธุรกิจ หรือเพื่อให้สามารถแข่งขันกับคู่แข่งทางธุรกิจ หรือเพื่อเตรียมความพร้อมไว้สำหรับการแข่งขันที่ไม่หยุดนิ่งในอนาคต การควบรวมกิจการต่างๆ เข้าด้วยกันเป็นทางเลือกหนึ่งที่สำคัญในการปรับปรุงโครงสร้างธุรกิจดังกล่าว ซึ่งการควบรวมกิจการส่วนใหญ่มักจะอยู่ในรูปแบบของการ

ได้มาซึ่งหุ้นและการได้มาซึ่งทรัพย์สินหรือกิจการ การควบกิจการเป็นที่นิยมกันมากในสหรัฐอเมริกา และสหภาพยุโรป ซึ่งการวิจัยแบ่งการรวมธุรกิจมี 7 ประเภท²³ ดังนี้

2.3.2.1 การรวมธุรกิจกับธุรกิจเข้าด้วย

การควบรวมกิจการ (Mergers and Acquisitions: M & A) คือ การที่กิจการ ได้มาซึ่งหุ้น สินทรัพย์ หรือ กิจการอื่น ได้มาซึ่งอำนาจควบคุมหรือครอบครอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการ เดินทางเพิ่ม ขีดความสามารถทางการแข่งขัน หรือเพื่อการอยู่รอดของกิจการ เป็นการรวมบริษัทหรือ การรวมกันของสองบริษัทหรือมากกว่านั้นเป็นบริษัทที่มีอยู่แล้วหรือเกิดเป็นบริษัทใหม่ การควบรวมกิจการเป็นวิธีการซึ่งบริษัทอาจเพิ่มขนาดหรือขยายเข้าไปในตลาดที่มีอยู่แล้วหรือ ตลาดใหม่ อาจมีแรงจูงใจต่างๆ สำหรับการควบรวมกิจการ เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อให้ได้ อำนาจตลาดเพื่อกระจายหรือขยายเข้าไปในตลาดภูมิภาคต่างๆ ในการรวมกิจการ เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจตลาด เป็นต้น

1) การรวมกิจการ (Merger) การรวมกิจการคือ การรวมกันของสองบริษัทหรือ มากกว่านั้นเป็นการที่ธุรกิจหนึ่งซื้อหรือรับ โอนสินทรัพย์ทั้งหมดของอีกด้วยกิจหนึ่ง ทำให้ธุรกิจที่ เข้ารวมกิจการคงอยู่แต่บริษัทที่โอนทรัพย์นั้นสิ้นสภาพไป หรืออาจจะยังคงสถานะความเป็นบริษัท ตามกฎหมายอยู่แต่ไม่ได้ดำเนินธุรกิจใดๆ แล้ว การรวมกิจการเป็นวิธีการซึ่งบริษัทอาจเพิ่มขนาด หรือขยายเข้าไปในตลาดที่มีอยู่แล้วหรือตลาดใหม่ อาจมีแรงจูงใจต่างๆ ใน การรวมกิจการ เช่น การเพิ่มประสิทธิภาพเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจตลาด เป็นต้น²⁴

ดังนั้น การควบรวมกิจการ (Merger) เป็นกรณีที่นิติบุคคลตั้งแต่ 2 บริษัทขึ้นไป มีการโอนกิจการหรือทรัพย์สินหรือหุ้นทั้งหมดให้แก่กัน ไม่ว่าในระดับผู้ถือหุ้นหรือในระบบบริษัท ก็ตาม (หากเป็นเพียงการโอนบางส่วน อาจถือเป็นเพียงการเข้าครอบงำกิจการ (Take Over) เท่านั้น) ซึ่งหากเป็นกรณีที่นิติบุคคลผู้โอน มีการโอนทรัพย์สินและหนี้สิน (Assets and Liabilities) ให้แก่ นิติบุคคลผู้รับโอน ก็จะเรียกการควบรวมกิจการในรูปแบบนี้ว่า Statutory Merger หรือหากเป็น กรณีที่นิติบุคคลผู้โอน ได้มีการรวมเข้าเป็นบริษัทในเครือของนิติบุคคลผู้รับโอน ก็จะเรียกว่า การ ควบกิจการรูปแบบนี้ว่า “Subsidiary Merger” หรือหากเป็นกรณีที่บริษัทในเครือของนิติบุคคลผู้รับโอน ได้ถูกรวบเข้ากับนิติบุคคลผู้โอน ก็จะเรียกรูปแบบนี้ว่า Reverse Subsidiary Merger โดยมีวิธีการอยู่ 3 รูปแบบ คือ

²³ กระทรวงพาณิชย์ กรมการค้าภายใน. เอกสารเชิงวิชาการสำนักส่งเสริมการแข่งขันทางการค้า. กรุงเทพฯ: กระทรวงพาณิชย์. หน้า 31.

²⁴ ชาลัย บุญเปี่ยม. (2549). ข้อมูลกฎหมายเกี่ยวกับการรวมธุรกิจตามพระราชบัญญัติการแข่งขันทางการค้า พ.ศ. 2542. วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 42.

(1) การใช้เงินหรือตราสารเปลี่ยนเมือง (Negotiable Instrument) ซื้อสินทรัพย์ของบริษัทอื่น

(2) การซื้อหุ้นของบริษัทอื่น

(3) การออกหุ้นใหม่ให้แก่ผู้ถือหุ้นของบริษัทอื่นเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิทธิในหุ้นเดิมที่มีอยู่ซึ่งทำให้ได้มาซึ่งทรัพย์สินและหนี้สิน จุดเด่นของการควบรวมกิจการอยู่ที่ฝ่ายที่ถูกควบรวมกิจการจะสูญเสียความเป็นนิติบุคคลหรือมีการเปลี่ยนแปลงสภาพของนิติบุคคล

2) การควบธุรกิจเข้ากัน (Consolidation หรือ Amalgamation) การควบบริษัทในรูปแบบ Consolidation หรือ Amalgamation คือ การรวมเข้าด้วยกันของกิจการสองกิจการหรือมากกว่านั้น โดยมีการเลิกกิจการเดิมลงและจัดตั้งกิจการใหม่ขึ้นมาแทน ซึ่งก็คือ การรวมกันหรือการทำให้เหลือกิจการเดียว โดยเกิดกิจการใหม่ขึ้นมาแทนสองกิจการเดิม เป็นการรวมกิจการของบริษัทตั้งแต่ 2 บริษัทขึ้นไปให้เป็นกิจการเดียวกัน เป็นการรวมทั้งทรัพย์สินสิทธิ ความรับผิด และหนี้สินทั้งหมดของทุกบริษัทเข้าด้วยกัน และภายหลังการรวมกิจการแล้ว บริษัทดิบเดิมทั้งหมดจะสิ้นสภาพไป เกิดเป็นบริษัทใหม่ ซึ่งใช้ชื่อใหม่ มีการออกหุ้นใหม่ การควบแนบนี้ต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ถือหุ้นของทุกบริษัท เมื่อควบเข้ากันแล้ว ผู้ถือหุ้นของบริษัทดิบเดิมจะได้รับหุ้นสามัญของบริษัทใหม่แทนหุ้นสามัญของบริษัทดิบเดิมตามแผนการควบบริษัท²⁵

จากกรณีข้างต้น จะเห็นได้ว่า การควบกิจการในรูปแบบ Merger เป็นการควบรวมบริษัทนึงเข้าไปอีกบริษัทนึง เป็นการรวมทั้งทรัพย์สินและหนี้สิน สิทธิ ความรับผิดทั้งหมด เช่นเดียวกับการรวมกิจการโดย Consolidation หรือ Amalgamation แต่ผลภายหลังการควบรวมกิจการต่างกันตรงที่ว่า กรณีการรวมกิจการโดย Merger บริษัทที่ถูกรวบเข้าไปจะสิ้นสุดการมีสภาพนิติบุคคล หรือสิ้นสภาพไป (Disappearing or Merged Corporation) ส่วนอีกบริษัทนึงยังคงอยู่ต่อไป (Surviving Corporation) มิได้เป็นบริษัทใหม่ (New Corporation)²⁶ ซึ่งเกิดขึ้นอย่างกรณีของการควบรวมแบบ Consolidation หรือ Amalgamation

3) การซื้อกิจการ (Acquisition) เป็นการที่กิจการหนึ่งนำเงินหรือพันธบัตร (Debenture, Bond) หรือหุ้นเพื่อมาซื้อหุ้นหรือทรัพย์สินของอีกกิจการหนึ่งเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการควบคุม กิจการนั้น โดยจุดเด่นของการซื้อกิจการ (Acquisition) อยู่ที่การเปลี่ยนแปลงอำนาจในการควบคุม

²⁵ พิพย์ชนก รัตนโนสด. (2554). คำอธิบายเรียงมาตรฐานกฎหมายลักษณะห้างหุ้นส่วนและบริษัท (พิมพ์ครั้งที่ 5). โครงการคำราและเอกสารประกอบการสอน คณะนิติศาสตร์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. หน้า 501.

²⁶ Patrick A. Gaughan. (1999). *Mergers, Acquisitions and Corporate Restructurings* (5th edition). John Wiley & Sons, Inc., A.D.. p.7.

กิจการของบริษัทที่ถูกซื้อกิจการ แต่ความเป็นนิติบุคคลของบริษัทที่ถูกซื้อกิจการ ไม่ได้สูญหายไป โดยการซื้อกิจการ (Acquisition) มีรูปแบบที่สำคัญ 2 รูปแบบ คือ

(1) การที่บริษัทหนึ่งเข้าไปซื้อทรัพย์สินของอีกบริษัทหนึ่งเพียงอย่างเดียวโดย บริษัทที่ขายทรัพย์สินยังคงดำเนินการต่อไปได้ การซื้อกิจการลักษณะนี้ เรียกว่า “Asset Acquisition”

(2) การที่บริษัทเข้าไปซื้อทรัพย์สินและหนี้สินของอีกบริษัทด้วยการซื้อหุ้น จนเป็นผลให้ผู้ถือหุ้นเดิมสูญเสียอำนาจในการบริหาร การซื้อกิจการลักษณะนี้เรียกว่า “Share Acquisition”

การควบกิจการ (Merger) มักจะใช้ควบคู่ไปกับคำว่า การได้มาซึ่งสินทรัพย์หรือหุ้น ของกิจการ (Acquisition) ซึ่งหมายถึง การซื้อทรัพย์สินหรือหุ้นของบริษัทอื่น โดยอาจเป็นการซื้อ แต่เพียงทรัพย์สินแต่เพียงอย่างเดียว หรือเป็นการซื้อทั้งทรัพย์สินและหนี้สิน หรือเป็นการเข้าไปซื้อหุ้น ให้มีจำนวนเพียงพอที่จะเข้าไปบริหารกิจการของอีกบริษัทหนึ่ง (การครอบงำกิจการ หรือ Take Over) ก็ได้ ฉะนั้น คำว่า Acquisition จึงต่างจากคำว่า Merger ตรงที่ Merger นั้น ต้องเป็นการรับเอาทั้ง ทรัพย์สิน หนี้สิน สิทธิ หน้าที่ และความรับผิดชอบของบริษัทอื่นรวมเป็นบริษัทด้วย แต่ Acquisition อาจเป็นการซื้อทรัพย์สินหรือหุ้นของกิจการเพียงอย่างเดียว (ซื้อทั้งหมดหรือบางส่วนก็ได้) ส่วนหนี้สิน สิทธิ หน้าที่และความรับผิดชอบอาจจะรับหรือไม่รับโอนก็ได้ นอกจากนี้ กรณีของ Merger ต้องเป็นการซื้อหุ้นทั้งหมดของอีกบริษัท แต่ Acquisition ไม่จำเป็นต้องซื้อหุ้นทั้งหมดของ อีกบริษัทหนึ่งก็ได้ ความแตกต่างอีกประการหนึ่ง คือ Merger นั้น เกิดจากความสมัครใจของผู้ถือหุ้น เป็นสำคัญ แต่ Acquisition อาจจะเกิดจากการบังคับซื้อโดยผู้ขายไม่สมัครใจก็ได้ เพราะฉะนั้น การใช้ Merger หรือ Acquisition ย่อมจะขึ้นอยู่กับเหตุผล วัตถุประสงค์ ตลอดจนเป้าหมายในการรวมกิจการ เป็นสำคัญ

2.3.2.2 การซื้อหุ้นเพื่อเข้าครอบงำกิจการ (Take Over)

การครอบงำกิจการ (Take Over) เป็นการเข้าซื้อกิจการโดยการที่บุคคลหรือกลุ่มนักลงทุน เพื่อหวังควบคุมบริษัท การครอบงำกิจการตามปกติเกิดจากการซื้อหุ้นตามราคาที่สูงกว่าราคาในหุ้น และอาจให้เงินช่วยเหลือต่างๆ ซึ่งรวมถึงการจ่ายเงินสด และ/หรือ การให้หุ้นของบริษัทเป้าหมาย คำว่าการควบรวมกิจการ การเข้าซื้อกิจการ และการครอบงำกิจการ มักจะใช้แทนกันและมีความแตกต่าง ระหว่างคำเหล่านี้อยามาก การครอบงำกิจการอาจเป็นการครอบงำทั้งหมดหรือบางส่วนและ ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับการปฏิบัติงานรวมของบริษัทที่ต้องการรวมกับบริษัทเป้าหมาย การครอบงำกิจการถือเป็นการเข้าไปจดยื่นเอกสารและอาศัยโอกาสซื้อหุ้นเพื่อเข้าครอบงำกิจการของ ผู้อื่นซึ่งดำเนินการอยู่แล้ว อาจใช้วิธีการติดต่อซื้อกับผู้ถือหุ้นรายต่างๆ เพื่อให้มีจำนวนเพียงพอที่จะ ถูกยอมรับในบริษัทที่ประสงค์จะเข้าไปควบกิจการนั้น หรืออาจเข้าซื้อหุ้นในตลาดหลักทรัพย์ด้วยการ

ไม่เก็บหุ้นให้ได้จำนวนมากพอที่จะเข้าไปบริหารหรืออาจใช้รัชการประการเชิญชวนตามหน้าหนังสือพิมพ์หรืออาจมีจดหมายไปถึงตัวผู้ถือหุ้นเป็นรายตัว เพื่อขอซื้อหุ้นจนมีจำนวนมากพอที่จะสามารถเข้าไปควบคุมการบริหารงาน ในบริษัทที่ถูกซื้อหุ้นนั้นได้ การครอบงำกิจการแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1) การครอบงำกิจการแบบเป็นมิตร (Friendly Take Over) เป็นการซื้อหุ้นของกิจการหนึ่งในลักษณะที่ผู้บริหารบริษัทที่ถูกซื้อไม่ปฏิเสธและยินยอมต่อการเข้าซื้อนั้น พร้อมทั้งแนะนำผู้ถือหุ้นให้ขายหุ้นแก่ผู้เสนอซื้อ

2) การครอบงำกิจการแบบเป็นปรบักษ์หรือผู้ข้ามไม่ยินยอม (Hostile Take Over) เป็นการซื้อหุ้นของกิจการหนึ่งโดยที่ผู้ซื้อไม่ได้รับความเห็นชอบจากฝ่ายบริหารของกิจการนั้น แต่เป็นการซื้อหุ้นจากผู้ถือหุ้นโดยวิธีเสนอราคาที่สูงกว่าราคาตลาดของหุ้นนั้น ซึ่งการเข้าครอบงำกิจการลักษณะนี้อาจก่อให้เกิดการขัดแย้งกับฝ่ายบริหารของกิจการนั้นได้²⁷

2.3.2.3 กิจการร่วมค้า (Joint Venture)

กิจการร่วมค้า (Joint Venture) คือ เป็นการร่วมกันของบริษัทหรือบุคคลที่เกิดขึ้นเพื่อทำโครงการธุรกิจเฉพาะ การร่วมลงทุนคล้ายกับความสัมพันธ์ที่เป็นหุ้นส่วนกันแต่จำกัดอยู่กับโครงการจำเพาะ เช่น การผลิตผลิตภัณฑ์เฉพาะ หรือการทำวิจัยเฉพาะเรื่องการร่วมลงทุนอาจเป็นประเด็นการแข่งขันเมื่อเกิดขึ้น โดยบริษัทที่แข่งขันกันอยู่ ตามปกติ พิจารณาการร่วมลงทุนบนหลักฐานที่ว่าโครงการจำเพาะนั้นมีความเสี่ยงหรือต้องการเงินลงทุนจำนวนมาก ดังนั้นการร่วมลงทุนจึงเป็นเรื่องธรรมชาติในอุตสาหกรรมที่มีการใช้ทรัพยากร่มื่อค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง และมีโอกาสที่จะล้มละลายสูง เช่นกัน การร่วมลงทุนนี้เป็นที่แพร่หลายมากขึ้นในด้านการพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ เช่น การผลิตหรือจำหน่ายสินค้า หรือดำเนินโครงการอย่างใดอย่างหนึ่งร่วมกัน โดยมีการกำหนดสัดส่วนผู้ถือหุ้น สถาบันความเป็นเจ้าของ หน้าที่ความรับผิดชอบต่างๆ รวมถึงการแบ่งผลประโยชน์ที่จะได้รับจากการดำเนินงาน ทั้งนี้หากเกิดความเสียหายก็ต้องรับผิดชอบร่วมกัน หรือหากเกิดผลกำไรก็จะจัดสรรผลประโยชน์ตามสัดส่วนของการลงทุน โดยในการร่วมค้านั้นจะต้องมีผู้ร่วมค้าฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเป็นนิติบุคคล เช่น บริษัทกับบริษัท หรือบริษัทกับบุคคลธรรมชาติ²⁸

กิจการร่วมค้านั้นจะอยู่ภายใต้การบริหารงานของผู้ร่วมค้าซึ่งจะกำหนดนโยบายธุรกิจไปในทางเดียวกัน ซึ่งถือได้ว่าในกิจการที่ร่วมค้านั้นเป็นการดำเนินการเป็นหน่วยธุรกิจเดียวกัน

²⁷ คลาสสิก บุญปีغم. อ้างแล้ว. หน้า 45.

²⁸ ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2557). กิจการร่วมค้า (Joint Venture) คืออะไร. (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.innobizmatching.org/index.php/knowledge-station/vc-knowledge/jointventure/item/58-whatjv>. [2557, 28 ตุลาคม].

หรือเป็นบริษัทในเครือเดียวกัน ซึ่งอาจมองได้ว่าเป็นการรวมธุรกิจในรูปแบบหนึ่ง แต่หากเป็นกรณีที่กิจการร่วมค้าที่เป็นการตกลงกัน ของคู่สัญญาในการนำเงิน ทรัพย์สิน หรือแรงงานมาลงทุนร่วมกัน ในกิจการ หรือโครงการใดโครงการหนึ่งเป็นการเฉพาะภายนในระยะเวลาการดำเนินงานที่จำกัดเพื่อแบ่งผลผลิตหรือผลกำไรตามที่ตกลงกัน โดยไม่มีวัตถุประสงค์ในการรวมหน่วยธุรกิจเข้าด้วยกัน ในกรณีนี้จะเป็นการจัดตั้งกิจการร่วมค้าอย่างแท้จริงย่อมไม่ถือว่าเป็นการรวมธุรกิจแต่อย่างใด เพราะฉะนั้นหากจะกำหนดค่าวิกิจการร่วมค้า (Joint Venture) เป็นการควบรวมธุรกิจหรือไม่จะต้องพิจารณาเป็นกรณีไป²⁹

2.3.2.4 การถือหุ้นไขว้ (Cross Holding)

การถือหุ้นไขว้ (Cross Holding) คือ การที่บริษัทดังแต่สองบริษัทขึ้นไปถือหุ้นซึ่งกันและกัน วิธีการถือหุ้นไขว้มักจะถูกนำมาใช้เพื่อการเกาะกลุ่มทางธุรกิจ หรือเพื่อการสร้างโครงสร้างของกลุ่มบริษัท โดยเฉพาะโครงสร้างในลักษณะของบริษัทโซลดิ้งที่มีบริษัทนึงทำหน้าที่ควบคุมนโยบายบริหาร การเงิน การจัดการ ตลอดจนดูแลการถือหุ้นของบริษัทในเครือให้มีบุคลนอกกลุ่มเข้ามาร่วมงานในการให้ นอกจากนี้ การถือหุ้นไขว้มักจะเป็นโอกาสและช่องทางให้ฝ่ายบริหาร หรือฝ่ายจัดการบริษัทนำมาใช้เพื่อเป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์ได้ เช่น นำวิธีการถือหุ้นไขว้มามาใช้เพื่อสร้างภาพสถานะทางการเงินของบริษัทให้ดูดีโดยบิดเบือนจากความเป็นจริง หรือนำมาใช้เพื่อรักษาอำนาจในการควบคุมบริษัทของฝ่ายจัดการเอง โดยให้บริษัทในเครือซึ่งตนเป็นผู้ควบคุมอยู่เข้าແย่งการครอบงำกิจการจากการประชุมใหญ่ผู้ถือหุ้น หรือนำมาใช้เพื่ออำนาจ การเป็นเจ้าของบริษัทในเครือ ซึ่งทำให้ยากแก่การตรวจสอบความสัมพันธ์ระหว่างบริษัทในเครือ เป็นต้น³⁰ การถือหุ้นไขว้นั้นเป็นในลักษณะของบริษัทดังแต่สองบริษัทขึ้นไปค่างฝ่ายต่างถือหุ้นของกันและยังเป็นผู้ประกอบกิจการในลำดับชั้นเดียวกัน ไม่มีบริษัทดักโภคไปเป็นบริษัทบุญของอีกบริษัท หลังจากการรวมธุรกิจด้วยวิธีการถือหุ้นไขว้นั้นแล้ว ซึ่งจะแตกต่างกับการรวมธุรกิจแบบ Holding Company ซึ่งหลังการรวมธุรกิจแล้ว บริษัทนึงจะต้องตกไปเป็นบริษัทบุญ หรืออาจตกไปเป็นบริษัทบุญทั้งหมด โดยการตั้งบริษัทโซลดิ้งขึ้นมาเพื่อควบคุมก็ได้

2.3.2.5 บริษัทที่ตั้งขึ้นเพื่อควบคุมการดำเนินงานของบริษัทที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว (Holding Company)

บริษัทโซลดิ้ง (Holding Company) หมายถึง บริษัท ที่มีการประกอบธุรกิจโดยมีรายได้จากการถือหุ้นในบริษัทอื่นเป็นหลัก และไม่มีการประกอบธุรกิจอย่างมีนัยสำคัญเป็นของตนเอง

²⁹ กิญโญ คงคาฤทธิ. อ้างແล້ວ. หน้า 25.

³⁰ ກ່າທຽບຮັນ ຄຣືສຸ. (2540). ການถือหุ้นไขว้: ຕີກຍາແພະກົມືຜົນກະຕົວທາງກູ່ມາຍແລະການຄວບຄຸມ. ວິທະນີພනໍີນິຕິສາສຕຽນທາບັນທຶດ ມາຫວິທາລະບົບຮຽນຄາສຕຣ. หน้า 42.

ซึ่งอาจเป็นการลงทุนในบริษัทในประเทศหรือบริษัทในต่างประเทศ โดยต้องไม่มีลักษณะเป็นการประกอบธุรกิจบริหารจัดการเงินลงทุน (Investment Company) โดยบริษัทโอลดิงจะถือหุ้น หรือหลักทรัพย์ทั้งหมดหรือมากกว่าร้อยละ 50 ของบริษัทอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการควบคุมยิ่งกว่าเพื่อการลงทุน บริษัทที่จัดตั้งขึ้นเพื่อควบคุมดูแลบริษัทอื่น โดยเฉพาะจัดว่าเป็นบริษัทผู้ถือหุ้นอย่างแท้จริง (Pure Holding Company) ส่วนบริษัทที่ทำธุรกิจของตนเองพร้อมกับดูแลบริษัทอื่นด้วยเรียกว่า บริษัทผู้ถือหุ้นแบบผสม (Mixed Holding Company or Holding-operating Company) บริษัทโอลดิงเป็นบริษัทที่ใช้เงินทุนเพียงอย่างเดียวเพื่อให้ได้ประโยชน์จากบริษัทที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว แม้ว่าวัตถุประสงค์หลักของบริษัทที่ตั้งขึ้นมาเพื่อควบคุมการเงินของบริษัทที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว มิใช่เพื่อดำเนินการ แต่โดยทั่วไปจะมีผู้แทนของบริษัท Holding เข้าไปเป็นคณะกรรมการบริหาร บริษัทที่ดำเนินธุรกิจอยู่³¹

บริษัทโอลดิง (Holding Company) ผู้ถือหุ้นสามารถเข้าถือสิทธิในบริษัทอื่นที่มีอยู่ก่อน โดยซื้อหุ้นของบริษัทนั้นหรือตั้งบริษัทใหม่และซื้อหุ้นส่วนใหญ่หรือหุ้นทั้งหมดของบริษัทใหม่ การก่อตั้งบริษัทโอลดิง (Holding Company) มีข้อได้เปรียบ คือ เป็นวิธีการที่ถูกต้องตามกฎหมายได้ สิทธิการควบคุมเหนือบริษัทอื่น โดยวิธีการที่จำกัดที่น้อยกว่าวิธีอื่น ไม่ว่าจะเป็นวิธีควบบริษัท หรือรวมบริษัทหรือซื้อสินทรัพย์ตามราคากลาง บริษัทแม่ยังสามารถรับผลประโยชน์ ตอบแทนโดยการซื้อหรือก่อตั้งบริษัทในเครือขึ้นในต่างประเทศที่มีกฎหมายรอง วิธีการควบรวมธุรกิจในรูปแบบ Holding Company สามารถอธิบายได้ดังนี้ เช่น ผู้ถือหุ้นบริษัท A และผู้ถือหุ้นบริษัท B ตั้งบริษัทโอลดิง C ขึ้นมา และบริษัท C ออกหุ้นใหม่เพื่อแลกหุ้นกับผู้ถือหุ้นบริษัท A และผู้ถือหุ้นบริษัท B เพื่อเข้ามาถือหุ้นรวมทั้ง 2 บริษัท โดยผ่านบริษัท C หรือในบางกรณีบริษัทที่จะรวมกิจการกันมีบริษัทโอลดิงอยู่แล้ว ก็อาจจะมีการใช้บริษัทดังกล่าวออกหุ้นแลกกับอีกบริษัท โดยตรงก็ได้³²

³¹ สำนักงานคณะกรรมการแข่งขันทางการค้า. (2556). คำศัพท์เศรษฐศาสตร์องค์กรธุรกิจและกฎหมายทางการค้า. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการแข่งขันทางการค้า. หน้า 13.

³² ฝ่ายพัฒนาบริษัทจดทะเบียน. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. (2555). *M & A: Mergers and Acquisitions ทางเลือกสู่ความสำเร็จธุรกิจไทย*. กรุงเทพฯ: ฝ่ายพัฒนาบริษัทจดทะเบียน. ตลาดหลักทรัพย์แห่งประเทศไทย. หน้า 3.

2.3.2.6 การมีกรรมการเป็นกลุ่มเดียวกันในหลายกิจการหรือการรวมสำนักงานบริหาร ขัดการ (Interlocking Directorates)

คณะกรรมการบริหาร ไขว้เกิดขึ้นเมื่อบุคคลเดียวกันอยู่ในคณะกรรมการบริหารของสองบริษัทหรือหลายบริษัท ซึ่งการ ไขว้คณะกรรมการบริหารอาจทำเพื่อประสานการทำงานควบคุณนโยบายของบริษัทหรือลดการช่วงชิงระหว่างบริษัท³³

2.3.2.7 การแยกตัวตั้งธุรกิจใหม่ (Demerger)

การแยกตัวตั้งธุรกิจใหม่เกิดจากการที่บริษัทมีการแยกหน่วยธุรกิจออกมาเป็นบริษัทอิสระเพื่อให้บริษัทนั้นเปิดโอกาสทางการเติบโตต่อไปอย่างมาก ความหมายตรงกันข้ามกับ Merger การรวมบริษัท 2 แห่ง หรือมากกว่าเป็นบริษัทดียกัน การแยกตัวของบริษัท เช่นนี้จะทำเมื่อบริษัทมีกิจการ 2 แผนกที่ทำธุรกิจต่างกัน โดยจะมุ่งเน้นที่การเพิ่มศักยภาพของบริษัทอย่างที่แตกออกจากมาเพื่อนำไปสู่การกลยุทธ์การแข่งขันเฉพาะทางและตรงเป้าหมายทางธุรกิจ มีเป้าหมายสำหรับการพัฒนาสินค้าและบริการใหม่ๆ ตลาดใหม่ๆ ซึ่งจะเปิดโอกาสในการขยายขอบเขตของธุรกิจ³⁴

รูปแบบการควบรวมธุรกิจทั้ง 7 รูปแบบนั้นจะมีความแตกต่างกันเพียง วิธีการในการควบรวมเท่านั้น ไม่ว่าจะเป็นการ ได้มาซึ่งทรัพย์สิน หรือ หุ้น กีตามซึ่งเป็นเพียงวิธีการที่ทำให้หน่วยธุรกิจนั้นสามารถ ขยายและเติบโต ได้อย่างรวดเร็วเพื่อเป็นการพัฒนาศักยภาพในการแข่งขัน หากวัตถุประสงค์เป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของแรงงานและเครื่องจักร การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มช่องทางจัดจำหน่ายและสินค้านำร่องเช่น บริษัทหนึ่งที่มีประสิทธิภาพการผลิตสินค้าได้แต่ขาดทรัพยากรบุคคลด้านการตลาดที่มีประสิทธิภาพ จึงหาริษัทที่มีประสิทธิภาพทางตลาดเข้ามาร่วมธุรกิจกัน เป็นต้น โดยจะใช้วิธีการควบรวมตามรูปแบบใดก็อยู่ที่ความเหมาะสมของธุรกิจนั้น การควบรวมในลักษณะนี้ไม่เป็นผลเสียต่อระบบเศรษฐกิจ หากจะเกิดผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ จะต้องเป็นการควบรวมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อลดการแข่งขันทางการค้า การรวมในลักษณะนี้มีผลต่อการแข่งขันทางการค้า ผลกระทบของการควบรวมนั้นทำให้ส่วนแบ่งตลาดสินค้านั้นๆ เพิ่มขึ้นจนมีอำนาจเหนือตลาดและอาจนำไปสู่การใช้อำนาจเหนือตลาดอย่างไม่เป็นธรรมเพื่อลดการแข่งขัน ดังนั้น ในแต่ละประเทศจึงต้องมีกฎหมายในการกำกับดูแลการควบรวมธุรกิจ โดยส่วนใหญ่จะพยายามป้องกันมิให้เกิดการผูกขาดหรือการสร้างอำนาจเหนือตลาดโดยควบคุมผู้ประกอบธุรกิจที่มีแนวโน้มว่า หากได้ครอบครองธุรกิจแล้วจะพยายามเป็นผู้มีอำนาจเหนือตลาดและผูกขาดตลาดสินค้านั้นๆ ไปในที่สุด การควบรวมธุรกิจนั้นเป็นเรื่องของการเร่งปรับตัวเพื่อรับมือต่อการแข่งขันที่จะเกิดขึ้น การควบรวมธุรกิจนั้นจึงเป็นกลยุทธ์ที่ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้นำมาใช้เพื่อ

³³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 13.

³⁴ วิทยากร เชียงกุล. (2547). อธิบายศัพท์เศรษฐศาสตร์สมัยใหม่ พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: สายธาร. หน้า 67.

ความรวดเร็วในการขยายกิจการ เป็นไปตามรากฐานแนวคิดจากระบบเศรษฐกิจเสรีนิยมหรือตลาดเสรี นั่นเองเพื่อเป็นการสร้างอำนาจหรืออำนาจเหนือตลาดเพื่อแสวงหาและรักษาผลประโยชน์ของตน และสร้างอาณาจักรทางธุรกิจ บริษัทหลายแห่งทั้งไทยและต่างประเทศต่างก็นิยมขยายกิจการ โดยการควบรวมกิจการกับบริษัทอื่น (External Growth) มากกว่าที่จะปล่อยให้บริษัทคู่แข่ง เจริญเติบโต จากกิจกรรมภายในของบริษัทเอง (Internal Growth) ก่อให้เกิดความคล่องตัวในการประกอบธุรกิจ และเพิ่มความสามารถในการแข่งขันกับคู่แข่งอื่น ได้ เช่น การควบรวมของ EGV และ Major Cineplex ในระบบเศรษฐกิจแบบตลาดหรือแบบเสรีนั้น การแข่งขันอย่างเสรีเป็นปัจจัยพื้นฐาน ที่สำคัญยิ่งอันจะทำให้การผลิต การบริโภคและการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการเป็นไปอย่าง มีประสิทธิภาพลักษณะขององค์ประกอบของตลาดหรือโครงสร้างตลาดนั้นถูกกำหนดโดยจำนวนผู้ซื้อและผู้ขาย ลักษณะความคล้ายคลึงกันหรือความแตกต่างกันของสินค้า ความยากง่ายในการเข้า หรือออกจาก การดำเนินธุรกิจในอุตสาหกรรมนั้นๆ ในทางเศรษฐศาสตร์ ได้มีการแบ่งตลาดออกเป็น 2 ลักษณะใหญ่ๆ คือ ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ (Perfect competitive market) และตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ (Imperfect competitive market) ตลาดแข่งขันสมบูรณ์ (Perfect competitive market) คือ ตลาดที่ผู้ซื้อและผู้ขายนั้นมีอยู่จำนวนมาก ปริมาณในการซื้อขายในแต่ละรายนั้นเป็นจำนวนมากน้อย เมื่อเปรียบกับปริมาณซื้อขายของตลาด ลักษณะ และคุณภาพของสินค้า หรือบริการ ไม่แตกต่างไปจากหน่วยธุรกิจอื่น ผู้ขายไม่สามารถมีอำนาจเหนือตลาดได้ตลาด ผู้ผลิตมีอิสระในการเข้าหรือ ออกจากตลาด ได้อย่างเสรี แต่สำหรับ ตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ (Imperfect competitive market) ก็คือ มีผู้ซื้อผู้ขายจำนวนไม่มากนักสินค้าที่ซื้อขายกันในตลาดจะมีลักษณะแตกต่างกันไปมากนั่น น้อยบ้าง ดังนั้น ผู้ขายแต่ละรายจะมีอำนาจในการกำหนดราคาสินค้าของตน ได้ในระดับหนึ่งๆ ซึ่งปัญหาของการแข่งขันทางการค้านั้น จะเกิดขึ้นในตลาดแข่งขันไม่สมบูรณ์ ที่ประกอบไปด้วย ตลาดผูกขาด (Monopoly) ตลาดผู้ขายน้อยราย (Oligopoly) และตลาดกึ่งแข่งขันกึ่งผูกขาด (Monopolistic Competition)

การควบรวมธุรกิจนี้เป็นเรื่องของการเข้าครอบครองในกิจการของผู้อื่น ไม่ว่าผู้นี้จะ เป็นคู่แข่งทางการค้า (Competitors) ผู้ส่งสินค้าให้ (Suppliers) หรือลูกค้า (Customers) ของผู้ควบกิจการ หรืออาจจะเป็นบุคคลอื่นที่ไม่เกี่ยวข้องโดยตรงในการประกอบกิจการของผู้ควบกิจการก็ได้ใน ตลาดสินค้านั้น เพื่อทำให้สามารถเข้าควบคุมการบริหาร การดำเนินงานของผู้อื่น หรือเอาการนี้ เป็นของตนเอง การควบรวมกิจการอาจเกิดจากการที่หน่วยทางธุรกิจสองหน่วยเข้ามาร่วมกัน เป็นกิจการเดียวกัน เช่น การควบบริษัท คือการเข้าซื้อหุ้น หรือทรัพย์สินของหน่วยธุรกิจอื่น หรือ ใช้วิธีการควบรวมในรูปแบบอื่นๆ เช่น ดำเนินการเป็นกิจการร่วมค้า (Joint Venture) จัดตั้งบริษัทเพื่อ ควบคุมการดำเนินงานของบริษัทที่ดำเนินธุรกิจอยู่แล้ว (Holding Company) การใช้กรรมการเป็น

กลุ่มเดียวกัน (Interlocking Directorates) การแยกตัวตั้งธุรกิจใหม่ (Demerger) และ การถือหุ้นไขว้ (Cross Holding) ด้วย จนเป็นผลให้สามารถเข้าบริหารในกิจการนั้นได้ การเข้าซื้อนี้จะเป็นการเข้าซื้อทั้งหมดหรือแต่งส่วนก์ได้ การควบรวมกิจการเป็นรูปแบบหนึ่งในการขยายธุรกิจที่เป็นที่ยอมรับในการดำเนินธุรกิจว่าสามารถดำเนินการได้แต่การควบรวมนั้นย่อมเป็นเป็นปฏิปักษ์ต่อการค้าเสรี และทำให้ระบบการแข่งขันเสียไป เพราะการควบรวมธุรกิจนั้นเป็นวิธีหนึ่งที่สามารถสร้างอำนาจตลาดให้มีอำนาจเหนือคู่แข่งอื่นๆ³⁵ ทางภาครัฐจึงจำเป็นต้องเข้าแทรกแซงโดยออกกฎหมายป้องกันการผูกขาดและการแข่งขันทางการค้าเพื่อเข้าครอบคลุมให้การแข่งขันในตลาดเบรียบเสมือนการแข่งขันในตลาดสมบูรณ์ให้มากที่สุด

แนวความคิดที่ที่ว่ารัฐนั้นมีความจำเป็นที่จะต้องเข้าไปแทรกแซงตลาดในกรณีที่เกิดการผูกขาดนั้นแยกออกได้เป็น 3 แนวทาง คือ 1) ระบบการควบคุมโครงสร้าง (Structure Control) เป็นแนวทางที่ไม่ต้องการให้เกิดการผูกขาดในตลาดสินค้าและบริการ 2) ระบบควบคุมพฤติกรรม (Conduct Control) เป็นแนวทางที่ไม่ห้ามไม่ให้มีการผูกขาด การผูกขาดที่เกิดขึ้นและคงอยู่ในตลาดไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ไม่ชอบแต่อย่างใด 3) ระบบผสม (Structure and Conduct Control) เป็นการนำเอาสองแนวทางมาใช้ร่วมกันในการควบคุมการผูกขาด ทั้งนี้เพราะการที่จะใช้แนวทางใดแนวทางหนึ่งแต่เพียงอย่างเดียวนั้นไม่เพียงพอต่อการปกป้องการแข่งขันในตลาดได้ การควบรวมธุรกิจที่เป็นปัญหาต่อระบบโครงสร้างตลาดตลาดมากที่สุดนั้นเป็นการควบรวมธุรกิจแบบแนวนอน (Horizontal Merger) เป็นการรวมเข้ากันของผู้ประกอบการตั้งแต่สองรายขึ้นไปที่อยู่ในระดับเดียวกันในตลาดสินค้าและบริการประเภทเดียวกันหรืออยู่ในขั้นตอนการผลิตเดียวกัน ซึ่งมีผลต่อโครงสร้างสำคัญของตลาดเปลี่ยนแปลงไป เป็นการเพิ่มการกระจายตัว ทำให้สภาพการแข่งขันในตลาดหมดไปในประเทศไทยนั้นได้มีการควบรวมธุรกิจในลักษณะนี้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน เช่น การรวมธุรกิจในตลาดโรงภาพยนตร์ อย่างการควบรวมของ EGV และ Major Cineplex เป็นต้นการสร้างความสมดุลในระบบเศรษฐกิจจึงเป็นหน้าที่ของรัฐที่จะต้องวางแผนการเพื่ออย่างกำกับและป้องกันการผูกขาดและจะต้องครอบคลุมไปถึงการควบรวมธุรกิจในทุกรูปแบบด้วย โดยประเทศไทยนั้นก็มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนากฎหมายให้ทันสมัยและสามารถบังคับใช้ได้จริงโดยการพัฒนานั้นก็จะต้องอยู่ภายใต้กรอบนโยบายโดยยกกฎหมายแข่งขันทางการค้าของอาเซียนด้วยเช่นกัน ซึ่งในขณะนี้ประเทศไทยในกลุ่มสมาชิกอาเซียนบางประเทศ เช่น ประเทศไทย โคนีเซียและสาธารณรัฐสังคมนิยมเวียดนาม ได้มีการบังคับใช้กฎหมายและวางแผนกฎหมายที่ไว้อย่างมีประสิทธิภาพโดยผู้เขียน

³⁵ Evnest Gellhorn & William E. Kovacic. (1994). *Antitrust policy the law of competition and its practice.* n.p.. p.142.

จะได้กล่าวถึงมาตรการและแนวทางบังคับใช้กฎหมายที่ควบคุมการควบรวมธุรกิจทั้งของประเทศไทยและต่างประเทศในบทต่อไป